

Pismo o ljubezni.

Svojima prijateljema napisal Bogdan Kazak.

Da se razumemo! — Še vedno mi brne po ušesih šegavo-zbadljive besede, ki sta mi jih pol resno pol v šali zalučila v obraz na zadnjem našem sestanku. Ostale so mi živo v spominu, ne morda radi tega, ker se čutim ž njimi prizadetega in žaljenega, pač pa zato, ker sem iz Vajinih nagajivk in zame malo laskavih pridevkov izluščil Vajino resno mnenje, ki mi je dalo dosti misliti o Vaju in pa o predmetu samem. Zdi se mi namreč, da je Vajino naziranje o ti stvari nekam preveč omejeno in brez potrebe tesnosrčno, kar pa Vama nikakor ne morem šteti v zlo, ako uvažujem Vajine življenske razmere. Zato pa smatram za svojo prijateljsko dolžnost, da Vaju opozorim na nekatere vidike in razloge, tičooče se preporne zadeve, razloge, ki naj Vama pomorejo do globljega, pravega umevanja stvari same! To je pa zlasti Vama nujno potrebno, saj bodeta morala, vršoč svoje sveto zvanje, večkrat nepristransko soditi o ti kočljivi stvari.

Gotovo sta že uganila, da imam v mislih svoje razmerje do ženstva. Ni mi namen, sebe in svoje početje kako opravičevati s tem pismom, ampak le ob tem konkretnem, meni najbolj znanem zgledu hočem Vama razjasniti svoje mnenje, kakovo bodi razmerje med mladimi ljudmi obeh spolov sploh. Vidva pa sodita, če je moje naziranje pravo!

* * *

Schopenhauerjevim nazorom nisem prijatelj. Njegov pretirani pesimizem, naj si je še tako dobro zasoljen z duhovitimi dovtipi in perečim sarkazmom, mi je priskuten. Zato mi pa tudi ne prija njegova sodba o ženi kot nekem v primeri z možem v vsakem oziru manj vrednem, nižjem bitju. Celo dotlej nedotekljivi pridevek ji je hotel prikratiti in utajiti. „Das niedrig gewachsene, schmalschultrige, breithüftige und kurzbeinige Geschlecht das schöne nennen, konnte nur der vom Geschlechtstriebe umnebelte männliche Intellekt; in diesem Triebe nämlich steckt seine ganze Schönheit. Mit mehr Fug als das schöne, könnte man das weibliche Geschlecht das unästhetische nennen“.

S tem pa seveda še nikakor ne maram reči, da sem Bog ve kak častilec in oboževatelj nežnega spola in vnet zagovornik njega prednosti in vrlin. Istotako smešno kot poviševanje se mi vidi tisto povičevanje in povzdigovanje žene kot popolnejšega bitja nego je mož. Zdi se mi, da je resnica v sredi kakor tolikrat med nasprotnimi trditvami. Kjerkoli opazamo v prirodi spolnost organizmov, uvidimo prav povsod lahko, da je načelo te delodelitve izvedeno obema spoloma v prid, oba spola sta vsak za svoje dejstvovanje popolna in usovršena, ne ta, ne oni ni v obče popolnejši od drugega, ampak oba sta si drug drugemu enakovpravna, ker sta si vsak v svoji vrsti enakovredna.

In zakaj bi bilo v človeštvu drugače? Ženski spol je prav tako usposobljen za svoj poklic, ki mu ga je narava odkazala, kakor moški za svojega. Žena je že po svojem telesnem ustroju in duševnem razpoloženju odločena za mater, odgojiteljico svojih otrok in gospodinjo. To je nje naravni poklic, to je tudi naravni cilj teženja normalno razvite žene!

V to svrhu pa je žena tudi opremljena z vsemi potrebnimi svojstvi. Kakor ni v prirodi vobče nič slučajnega, ampak je vse lepo smotreno urejeno, istotako niso splošna ženska svojstva brez pomena in brez namena. Eno izmed teh smotrenih svojstev je neutajno ženska lepota v širšem pomenu besede. Ne mislim s tem samo telesne lepote, ampak tudi vse druge raznolike, zlasti duševne dražesti in čare, s katerimi je splošno ženski spol odičen, ki ga delajo moškemu spolu prikupnega, mičnega in teženja vrednega.

Ta ženam svojska mikavnost je pa zelo smotrena. Slična je krasoti cvetnih lističev, s katero vabijo rastline metulje in druge žuželke, da jim pomagajo pri oplojevanju. Vendar pa mislim, da je to čustvo uganjanja in to teženje, ki ga izvablja ženska lepota katerekoli vrste v moškem sreču, različno od onega nagona, izvirajočega iz živalsko čutne strani naše narave, nagona, ki mu pravimo spolni nagon. Kakor nam vsak kot lep spoznani predmet ugaja, nas navdušuje in nam sam ob sebi vzbuja teženje, da si ga pridobimo, istotako je žena kot taka možu (in bržkone mož kot tak ženi) prikupen in mičen predmet teženja, predno se sploh oglasi v njih spolni nagon. Da pa je to teženje, ki ga imenujemo spolno ljubezen, različno od spolnega nagona, je za treznega opazovalca in presojevalca izvestna resnica. Ne trdim ravno, da sta si v prekem nasprotju in da drug drugega izključujeta, a istovetna ali enaka si prav gotovo nista. To dejstvo vsakdo lahko uvidi, saj vsakdo izmed nas pozna mnogo močnih in iskrenih srčnih zvez iz svojega znanstva, kjer ne pride niti v poštev spolni nagon, saj vsakdo lahko izmed nas opazuje, koliko sreče siplje čista in idealna ljubezen v človeška srca, kako nizkotno,

poniževalno in bedno je stanje onih nravno propalih nesrečnikov, katerim se je v suženjstvu spolnega nagona utesnilo in omračilo jasno obzorje za pojmovanje neprimerno višjih in trajnejših užitkov, ki jih nudi čista ljubezen tudi takrat, ko se spolni nagon še ni pojavil ali je že ugasnil.

Sanjavi Darwin se nekje čudi, kako se more oženiti resen mož, ki igra z večine dejavno ulogo v teh stvareh, ko vendar ve, koliko osebnih udobnosti bo moral žrtvovati, koliko skrbi in truda ga čaka in kako sramotno nizko je plačilo za vse žrtve. Radi verjamemo materialistom, da jim je to dejstvo nerazrešna zagonetka, ker je človek več nego gola žival, kakor hote oni nas uveriti, ker bi bili tisti čutni užitki, ki jih nudi utešenje spolnega nagona, zares preplačani. Ker pa je človek po svojem duhu neprimerno več nego žival, zato se bodo trezno in resno misleči možje še dalje ženili, saj vidijo v življenju, kako poduhovljena ljubezen osrečuje in blaži ljudi in da dela večino zakonov nesrečnih le poltna pohotnost, prevladovanje spolnega nagona!

Ne jezita se, prijatelja, ako se Vama zdi, da Vaju brez potrebe dolgočasim s temi suhoparnostimi. Nisem zapisal brez namena tega pustega uvoda, naglašujoč le aforistično nekatera dejstva predno preidem do pravega predmeta.

* * *

Očitati sta mi hotela, kolikor sem mogel umeti Vajine zabavljice, da mi je v ljubezenskih zadevah srce nekam nestanovitno in vihravo, vest pa preohlapna. Takrat nisem hotel niti v šali kar zavrniti tega očitanja, ampak počakal sem rajši, da sem si izprašal vest, kolikor se da nepristransko. In po dolgotrajnem premišljevanju — od takrat je poteklo pač nekaj mesecev — sem se prepričal, da me napačno sodita, a to pa le vsled tega, ker ne poznata dejanskih razmer, v katerih se suče mladenič, čegar bodoče zvanje ne zahteva vednega devištva.

Do Vaju nimam skrivnosti, moje dozdanje življenje je Vama odprta knjiga, iz katere sta poljubno čitala in še svobodno čitata, kjer se Vama ljubi. Ni bilo brez hudih zmot in velikih napak, ni ga lističa v ti knjigi, ki ne bi bil nad polovico napisan z mojimi slabostimi, ni bilo brez bridkih muk in trpkih razočaranj. A sila nehvaležen bi bil svojemu predobremu Stvarniku, ako ne bi z iskreno zahvalnostjo priznal, da mi je naklonil mnogo več pristne radosti in pravega veselja, nego si ga sploh zaslužim. Največ srečnih časkov pa, ki jih morejo nuditi zemljanu zemski predmeti, sem užil v svoji sobici pri knjigah in pa v resnih in pametnih pogovorih z Vama in drugimi ljudmi. Pusto veseljačenje mi ni bilo povšeči in mi ni še nikdar zadovoljilo neskromnega duha.

Ženske družbe doslej nisem namenoma iskal, pa tudi se je nisem ogibal, vzrokov in razlogov nisem vedel ne za prvo, ne za drugo. Moja družabna sreda mi je usilila itak prilike dovolj, da sem se lahko seznanil z našim ženstvom, zlasti onim, ki se prišteva meščanskim, izobraženim krogom.

Ne rečem, da nisem bil izprva, ko sem zaslutil razliko med spoloma, morda preveč občuten in vsprejemljiv za vtiske, ki jih napravlja žena že po svoji naravi na moža. Vem, da se i Vama ni godilo boljše! Mladič vidi mladenko že zavoljo nje drugospolnosti v nekem čarobno-mamnem svitu, kakršen ne obdaja nikogar izmed njegovih drugov, mladenka ima že radi tega, ker je ženskega spola, zanj nek poseben čar prikupnosti in vabljalivosti. Ako uvažujemo, da prevladuje v onih letih čutna stran naše duše umsko, ker si um še ne pridobi takrat pretežne veljave, ako še upoštevamo, da dobiva itak preveč razvneti domišljija za tisto stopinjo razvoja mnogo neprimerne hrane po naši v čutnost zašli umetnosti, da ji dovaja zlasti leposlovje kvarnega in nevarnega gradiva s pretiranim in enostranskim poveličevanjem drugega spola in kar je ž njim v zvezi, pa se ne moremo čuditi, da je „petošolska ljubezen“ prav značilen in čest, a bolesten pojav med nezrelo mladino, priča nezdravih razmer v vzgojevanju bodoče inteligence.

Tudi jaz sem okusil, kakor vesta, to otroško-smešno, sentimentalno ljubezen z vsemi sladkostimi in bridkostimi.

Bil sem domač učitelj nje bratcu. Ona, starša od mene, me je daleko nadkriljevala po dušni gibčnosti. Rada je sanjarila o moških. Ker ni imela takrat boljšega predmeta pri rokah, osrečila je mene s svojo naklonjenostjo. Vzljubila me je prej, nego se je v meni vzbudilo to čustvo, ki mu je umela kaj spretno pospešiti razvoj; tla so bila v meni takrat zelo ugodna in kakor nalašč pripravna za vse, kar ni bilo pametno. In razodela sva si navzlic vsem oviram veliko skrivnost. Takrat sem bil trdno uverjen, da se mi je nebo oprlo. Pisaril sem ji neumna pisma, koval slabe pesmi, prinašal knjig, cvetje kakor za stavo. Vendar ni bilo brez trpljenja. Bila je namreč zelo nervozna in kaj izpremenljive, muhaste čudi. „Prestal sem, Bog ve kaj!“ Stvar se je vlekla nekaj časa. Kar nakrat sem izvedel, da ima dvojce želez v ognju. Osrečevala je še nekoga drugega s svojo ljubeznijo. Strahovito razočaranje! Besnel sem spričo take podlosti — in zvezo pretrgal. Kasneje se ji je tudi drugo železo, ne vem kako in zakaj, ohladilo, in začela se mi je približevati videč, da postajam resna in vsega uvaževanja vredna partija. Jaz pa sem med tem oglušel na tisto uho.

To je v glavnih potezah historija moje prve ljubezni. Spomin mi ni prijeten: kadar se je domislil, vselej me užalosti in ozlovolji. Vest mi

ne očita sicer nič posebnega, vendar me je nekoliko sram te lehkomiselnosti. Kako lahko bi se bila vsa stvar drugače zasukala, in sicer tako, da bi utegnila imeti zame usodne posledice.

Denimo, da bi me ona vseskoz zvesto ljubila. V meni bi bila ljubezen bržkone itak ugasnела, ker bi bil prej ali slej uvidel, da me ona ne bi mogla nikdar osrečiti. Toda vest mi ne bi bila dala nikdar miru, ako bi bil hotel to zvezo brez posebnega vzroka pretrgati. Prišel bi bil v mučno zagato.

„Srce človeško — sveta stvar!“ Le raduj se cvetja, a le od daleč, da se ne osuje, ne trži ga lahkomiselno v kratko zabavo, da ga potem od sebe vržeš, ko uvene, temveč pusti ga, da pride kdo drugi, ki ga bo hotel presaditi v svoj vrt in skrbno gojiti, da mu prinese i sad! Brezvestno in lopovsko je početje, da se sme s srcem drugih igrati in lahkomiselno šaliti, početje, ki pa ga naše moderno naziranje opravičuje, ki ga naša po čutnih slasteh hopoleča in z raznimi publicami o svobodi vobče in svobodni ljubezni posebej prepojena doba kar naravnost odobrava! Koliko strtih src, koliko uničenih ekzistenc je neizogibna posledica takemu brezsrčnemu ravnanju!

No, mladiči vobče menijo v svoji prvi ljubezni resno, njih obljube in prisege niso ne krive, ne sleparske, kakor prej omenjenih brezčutnih lahkoživcev, a vendar je njih početje vsaj zelo nepremišljeno in nevarno če ne naravnost slabo in kvarno. Človek ni samo žival, zato se ne sme udajati kar brez premisleka čustvenim nagonom, ampak le v toliko, v kolikor se čutno teženje strinja z umskimi resnicami in нравnimi načeli. Po vrhovnem нравnem načelu pa ne smemo bližnjiku ničesar prizadeti, kar nočemo, da nam on stori. Kakor ne maramo, da nas kdo slepi in vara, da nam kdo krade srčni mir, vir vsega zadovoljstva, in da se lahkomiselno igračka z našimi srčnimi čustvi, istotako ne smemo mi z nikomur tako ravnati. To ni samo naša vestna dolžnost, ampak vsakdo, ki še ni zgubil zmisla za poštenje, bi jo moral smatrati kot častno zadevo!

Obljub nezrelih zaljubljenцев pa ne more in ne sme nihče imeti za resne. Kdo more dajati in vsprejemati z mirno vestjo obljube, ki se dajo izpolniti v najugodnejšem slučaju še le čez lepo vrsto let? In naj je obljuba še tako iskrena, kdo pa more zaljubljencu zagotoviti, da bo čez toliko časa voljan storiti, kar je kot polotrok obečal z najboljšim namenom? Kdo pozna izmed mladoletnih zaljubljenцев življenja dejanske razmere, kdo ve izmed njih, kako silno se mu še izpremeni naziranje tekom časa v marsikakem oziru, kdo jim jamči, da njih svitli in žarni krilati vzori ne potemne in zbledе, ko se jim pogled zjasni in zbistri?

O kako rad bi zanesel te misli med naše srednješolce, ker sem prepričan, da bi mi bil marsikateri pošteni in vrli mladenič že čez malo let prav iz srca hvaležen, kakor bi jaz bil danes vesel, ako bi mi bil tedaj kdo zaupno in prijateljsko razložil te stvari, saj mislim, da bi bil navzlic vsi svoji razposajenosti in vrtoglavosti vendar le poslušal jasni glas svojega razuma in svoje vesti! Koliko boljše bi bil lahko uporabil čas, ki sem ga potratil z ničevim sanjarenjem, koliko obče koristnih in zanimivih stvari bi se bil lahko takrat naučil, kako bridko čutim nedostatke in vrzeli svojega znanja, s kolikim trudom jih zdaj popravljam in mašim! Menim, da bi morali tudi roditelji in vzgojitelji prav prostodušno, odkritosrčno in prijazno te stvari razpravljati z domišljavo mladino. Čemu rane prizadevati, a jih potem zakrivati? Kdor le površno pozna razmere, ve lahko, koliko strupa se navžije mladina iz spisov, ki se ji kar naravnost usiljujejo, ve lahko, da se srednješolci celo sramujejo, ako še niso ljubezni okusili. In to je zlo, veliko zlo, ki ga treba skrbno in oprežno, ne z uradno strogostjo, ampak z očetovsko ljubeznivostjo lečiti!

* * *

Prva ljubezen me je streznila, pamet je začela kakor v drugih tako tudi v tem oziru dobivati veljavno besedo. Proti ženskemu spolu sem postal nekako oprezen in nezaupen. Razgubil se je tisti žar, v katerem sem poprej videl vsako dekle, pričel sem ločiti med lupino in jedrom, med žensko zunanostjo in njih pravo notranjo vrednostjo. Polagoma mi je vstala v duši iz prvotno nejasnih slutenj v čedalje določnejših obrisih jasna podoba vzorne žene, ki bi mogla zadovoljiti vse moje neskromne želje. Vstvaril sem si nevede in nehote vzor, ter ž njim meril svoje znanke. Prilika je nanek, da sem se seznanil z dekleti, ki so vnemala srca mojih drugov, a jaz sem ostal proti njim povsem hladen navzlic njih dražestni telesnosti, zabavnosti, duhovitosti, izobraženosti, veliki doti in drugim enakim in sličnim lastnostim, ki igrajo v svetu veliko ulogo. Spoznal sem dokaj mladenek, katerim je vsega tega v znatni meri nedostajalo, a so se mi vendar prikupile zbog plemenitega in blagega srca. Morda bi bil katero izmed njih z vsem srcem vzljubil, a razmere niso hotele, da bi se naravno zanimanje in spoštovanje razvilo v pravo ljubezen. Ena se mi je pred nosom zaročila in omožila, predno je moglo prijateljsko razmerje dobiti obliko tesnejše srčne zveze; druga mi je, ko sva se dodobra seznanila, zaupala svojo skrivnost, da ljubi nekoga drugega. Več mojih znancev me je seznanilo s svojimi zaročenkami, s katerimi rad občim kakor s svojimi prijatelji.

Toda, je-li moje ravnanje pošteno? Ni-li to početje nevarno igranje z ognjem? Ne vem, zakaj naj se ogibljem v pošteni družbi mladih žensk in omejim svoje občevanje le na svoje vrstnike, zlasti ako vidim, da je tudi med mladim ženstvom dokaj razboritih in pametnih deklet, ki so dovzetna za čisto in pošteno prijateljstvo tudi z drugim spolom, ki stoje na ti višini naziranja, da ne zahtevajo in niti ne marajo, naj se postavim do njih v ljubezensko razmerje. Zoprne pa so mi goske, ki hočejo kot pogoj in ceno občevanja ž njimi, da jih vsakdo občuduje, obožuje in jim srce poklanja!

Te moje prijateljske razmere pa, ki jih imam do ženskega spola, ne smeta tolmačiti kot ljubavne odnošaje. Da si nisem pridobil znanstva med ženskim svetom z varanjem in slepenjem, priča najbolj veselo dejstvo, da so mi vse moje znanke (izvzemši "prvo ljubezen", ki je name iz lahkoumevnih razlogov jezna) prav dobre prijateljice in mi vse najboljše žele, dasi so vse te moje znanke natančno prepričane, da ne bodo nikdar delile osode z menoj.

Še eno izjemo v drugem oziru moram omeniti. Tiče se moje naj-novejše znanke, o kateri sem Vama že pred več meseci govoril, kar je Vama dalo povod, da sta zbijala pusté šale.

Spoznal sem jo v krogu dobrih znancev. Samo radi nje ljubke telesnosti bi si bila ostala bržčas vedno hladna znanca. Toda nje preprosto, neprisiljeno skromno vedenje mi je prijalo na prvi mah. In kadar se je slučajno strnil moj pogled ž nje plahim pogledom, se mi je zdelo, da odseva iz rjavo-baržunastih oči velika in plemenita duša. Postal sem pozoren in jo skrito opazoval.

Čedalje bolj mi je ugajala. Uvidevši pa, da bi utegnila nevarna postati moji srčni prostosti, odtegnil sem se prostovoljno občevanju ž njo, da bi mogel mirno in brez vplivov preučiti utiske, ki jih je napravila name. Ker je bila stvar resna, hotel sem jo resno premisliti na vse strani.

Izid hladnega, večmesečnega prevdarjanja je bil zame dovoljen, um je pritrdil srcu, kar se le redkokrat pripeti. Saj itak nima uvaževanja vrednih pomislov proti srčnemu nagnjenju!

Da ustrežem Vajini radovednosti, začrtati hočem v glavnih obrisih svoj utelešeni vzor! Pero mi je sicer neokretno in nesposobno, toda za zdaj se zadovoljita s površno sličico, njo samo bodeta itak lahko gledala iz oči v oči in se ji z menoj divila

Samo ob sebi je umevno, da je Slovenka. Morda tiči v ti moji zahtevi kaj starokopitnega predsodka, toda jaz ne bi maral tujke za ženo, ker vem, da vlada pri nas Slovencih v hiši materinščina gospodinje, ker

se tujke ne morejo in nočejo dobro privaditi slovenščini. Da bi se pa tuj jezik in tuj duh šopiril po moji hiši . . . brrr! Nikdar!

Ubožna sicer ni, še manj bogata. Slomšek nekje toplo priporoča, naj ljudje dobro pazijo na gmotno stran, ko pričenjajo take zveze. Jaz ne vem, če bi maral zanjo, ako bi imela veliko doto, saj vidimo, da mamon skoraj povsod zahteva češčenja in žrtev v škodo mirne in tihe sreče in skromne zadovoljnosti. Velike dote pa ji tudi ni treba za stanu primerno življenje.

Ne izhaja sicer iz mestnih in višjih družabnih slojev našega naroda, a v zavodu si je pridobila toliko izobrazbe, da lahko z zanimanjem in umevanjem zasleduje tek človeškega umovanja in umetniškega stvarjanja. To je pa po mojem mnenju potrebno. Ne hotel bi družice, ki bi imela zmisel samo za telesne potrebe, bodoča žena mi bodi tudi prvi in najbližji prijatelj, kateremu lako vse svoje misli in težnje zaupam, ki me ume, s katerim se lahko pomenim o vsem, kar me zanima.

Omenil sem Vama že nje skromni, nesebični in tihi značaj. Za družbe in šumne veselice ne mara, veseli pa jo mirno domače življenje. V hišnih opravilih išče zabave in sreče.

Najbolj pa me radosti nje neprisiljena, pristna pobožnost in nje globoko ukoreninjeno, otroško zaupanje v Boga. Kajpada izvira iz tega neprecenljivega nje svojstva dosledno vse polno vrlin, ki mi jamčijo, da bi osrečila ž njimi še bolj neskromnega človeka, nego sem jaz, vrline, ki jih skupno označujemo z izrazom: dobro, nesebično, blago srce! Vernost in blago srce! Kako lahko izgubi mož izpred oči vzvišeni življenja smoter v neprestanem borenju in pehanju za obstanek, ako ga družica ne bodri in tolaži s tešili in krepili, kakršna daje le iskreno versko prepričanje.

Ne čudita se torej, če mi je srce vsplamtelo z neugasnim zubljem, ne čudita se, da sem prav resno sklenil vse moči napeti, da si pridobim ta v zlato vkovani biser!

Toda, ni moja namera prezgodnje in vsled tega nepremišljeno početje? Menim, da ne. Ljudem, ki sklepajo zveze za življenje, treba, da se do dobra poprej spoznajo, zakaj „der Wahn ist kurz, die Reu ist lang“! Zdaj hitim proti koncu svojih študij, in z neko gotovostjo, kakršna je človeškim stvarjem sploh mogoča, upam, da si v kratkem postavim svoj dom. Ta čas pa se v zaupnem, a dostojnem občenju najini srci trdno skleneta, najini duši spojita, da zavlada med nama v vseh potrebnih stvareh popolno soglasje, ki je nujni pogoj za ono vzorno ljubezen v vseh zadevah.

Seveda, to so še želje. Pred nekaj dnevi sem ji razkril vse svoje težnje in nje roditeljem sporočil svoje namere. Odgovorila mi je, naj potrpih nekoliko, da vse dobro premisli in z roditelji razgovori.

Vznemirjen pričakujem odločitve. In ako me vsa znamenja ne varajo, ahko pričakujeta, da vidita na prihodnjem sestanku v meni najsrečnejšega človeka! Dotlej pa, zdravstvujta!

Dijak, liberalizem in socialno vprašanje.

Spisal Bajda Kazak.

— — — Zbroju kuj,
Um ostri, nastaljuj volju.
Liš vojuj, a ne toskuj!
Dr. Ivan Franko.

zadnji številki smo govorili o dijaku-leposlovcu. V tej številki pa spregovorimo par besed o dijaku z ozirom na njegovo stališče napram liberalizmu in socialnemu vprašanju. Povod k temu sestavku nam je bil v prvi vrsti lanski vsedijaški shod in dejstvo, da so pri zadnjih državnoborskih volitvah v peto kurijo glasovali mnogi slovenski akademiki v Gradcu za soc. demokratskega kandidata.

Opetovano nam vstaja v domišljiji idealna podoba slovenskega dijaka-akademika, podoba dijaka, kakršen bi moral biti — a ob enem nam tudi lega na srce žalost, potrnost, da je takih, idealnih dijakov pri tolikem številu razmeroma — malo! Ne trdimo, da smo mi brez hib — vsem manjka več ali manj onih potrebnih vrlin, ki naj bi združene dičile slovenskega dijaka, toda odkrito izjavljamo, da je lepo število naših dijakov vendarle predaleč zašlo, in da so malone prej v skrb nego v nado narodu, pričakujočemu od njih pomoči in rešitve!

* * *

Pred nekaj leti se je bil pri nas hud boj, je li tudi med Slovenci liberalizem ali ga ni; no, slednjič so se udali sami prizadeti, ki so to dejstvo dolgo tajili, ter so je ponosno priznali in se prokcali javno za liberalce. Nato je začelo socialno gibanje, razvijati se je začel zraven soc. demokracije tudi krščanski socializem z vrlim in neumornim Dr. Krekom na čelu. Tudi o soc. vprašanju so trdili liberalci, da ga pri nas ni resno jemati in ni nikake nevarnosti. A slednjič so se udali tudi temu vsi resnični in le navidezni dvomljivci in tajivci, ter pripoznali dejstvo, da je o soc. vprašanju opravičeno govoriti tudi pri nas — šema kdor bi to

tajil in sicer še posebno zdaj po prvem vseslovenskem delavskem shodu! Polagoma je osobito krščanski socializem vrlo napredoval ter daleč nadkrilil soc. demokratsko gibanje, in liberalnim veternejakom in polovičarjem je bilo treba vrlo misliti — oziroma, da govorimo in povemo resnico, ni bilo treba nič premišljevati, kateri obeh strank naj bi se pridružili — potegnili so jo za — soc. demokrati! In še dandanes se ta dva junaka medsebojno podpirata — kadar treba mahati po krščanstvu. V tem slučaju je pač malo mari liberalcu, da se druží s soc. domokrati, dasi vé, da ščiti sicer svoj izrodek, toda izrodek, ki mu prej ali kasnej lahko zavije vrat — in malo ali nič je soc. demokraciji do tega, da pomaga svojemu umazanemu očetu, liberalstvu, dasi ga sicer preklinja in preklinja obenem ž njim dan svojega rojstva in svoj obstoj! Ko treba mahniti po krščanstvu, po klerikalnem zmaju, tedaj si podata mutatis mutandis desnici v prijateljski in trdni rokostisk dr. Tavčar in renegat baron Schwegel.

Liberalizem, kateri je bil še pred nekaj leti v polnem cvetu, ni še zvenel do danes, pač pa se ravno v naših dneh kaže v vsej sili s smrtjo borečega se junaka in bije obupen boj za obstoj osobito v naši beli Ljubljani. „Slov. Narod“ je zrcalo vsega mišljenja, teženja in vrvenja v liberalnem taboru, in kdor ga čita z razsodnostjo — non iurans in verba magistri — more posneti iz njega vse lastnosti in značaj pravega slov. in vsakega drugega liberalca. Laž, zavijanje, publice, pretiravanje, tajeenje obrekovanje, napadanje, nedoslednost, polovičarstvo, nelogičnost, sofizmi, farizejstvo, medenost, sladkanje, slavohlepnost, samohvala, slepenje, podlost, izdajalstvo, podkupnost, brezverstvo i. t. d. i. t. d., to so znaki liberalizma — definicije pa nam še celo veleučeni A. M. Weiss ne more podati; „Težko je določiti, kaj je“, piše ravno imenovani duševni orjak, „je li šola, sistem, stranka? Ga je li prištevati k verskim, političnim ali modroslovnim strankam? Vse je in nič, kakor njegov oče Talleyrand, škof in soprog, diplomat in pisatelj, Francoz in prijatelj vseh sovražnikov, republikanec, napoleonist in legitimist: okiten je, kakor pravi gospa Staël, z vsemi slabimi lastnostmi starega in novega regimenta. On hoče vse prenoviti, vero, politiko, modroslovje, vzgojo, narodno gospodarstvo; družbo, omiko in prosveto. Obljublja, da bo združil krog sebe vse duhove, in res, vsi dobé prostora pod njegovim širokim plaščem, oderuhi ljudstva in hlapci mamona, tajivci Boga in židje, pred vsemi pa služabniki Izide. In ravno zato ni nikjer nič pravega in ne more uzadovoljiti nikogar razen onega, ki je rad radodaren s tujim blagom.“

Pride čas, ko se bode človeštvo čudom čudilo, kakó so mogli njegovi predniki takó daleč zagaziti ter se s temi, gotovo slabimi in moža nevrednimi in nečastnimi lastnostmi celó ponašati; izrečno se s tem sicer ne bahajo, toda, kdor je liberalec in se sam proklicuje kot takega, si mora nujno pripisovati, ako ne vseh, vsaj nekaj letih lastnosti. No dandanes in še bolj pred desetimi leti se ni svet temu pojavu duševne propalosti malo ali nič čudil — ker je moderno in del današnje omike in olike, da je kdo liberalec. Kar pa je modernega, vleče nase, vabi, mika slepi, da se mu ne vidi do dna bistva ima ravno v tem svojo moč. In ker ima dandanes malone vsa kulturna človeška družba več ali manj liberalne povlake in značaja, si žal premnog izobraženec šteje v čast, smatra za nujno, biti liberalec, češ, drugače ne spada med pravo, izbrano inteligenco, med može, ki stoje na vršku dandanašnje omike in olike.

Čuda li, da se dá premamiti in zavesti tudi ukaželjni dijak gimnazijec in kasneje akademik od tega navidezno lepega in vzvišenega stališča vsestranske svobode, raz katero zré potem na vse druge duševne sloje s samozavestnim, smelim in ob enem pomilovavnim ter kritičnim okom? Ne, temu se ni toliko čuditi! Šola je liberalna, liberalne većinoma knjige, katere čita, ako ne povsem brezverske, krog, v katere zabaja najčešče liberalni; — liberalci so — žal, da je temu res takó — ki se zanj najbolj zavzemajo ter ga skušajo pridobiti na svojo stran; in kar mu še ostane pravega, verskega mišljenja in življenja izza mladih let, to mu slednjič zatró liberalni časniki, ki tvorijo deloma še vedno javno mnenje tudi pri nas, to mu uniči in zatré takozvani „respectus humanus“, nekaka sramežljivost, toda ne ona sramežljivost in zardelost, ki je znak nepokvarjenosti in nedolžnosti, ampak tej ravno nasprotna sramežljivost, ki mu brani, javno kazati in pričevati še zadnje ostanke verskega prepričanja. Imeli smo često priliko opazovati vedenje dijakov, ki niso postali še popolnem versko indiferentni in skeptični, in videli smo, kakó se se vznemirjali izprva nad bogokletnimi in brezverskimi pogovori in izjavami že propalih liberalnih dijakov in njihovih drugov; niso pa imeli poguma ugovarjati ali vsaj izreči svoje mnenje in pomisleke: bali so se zamere in zabavljanj! Ne vem, kakó more človeku imponirati surovost akademika in dijaka sploh, kakó more imponirati surovost inteligentnega človeka, tudi liberalca! Ta „respectus humanus“ ima kot vzrok take učinke, da se ga mora sramovati vsakdo, ki še ni izgubil vere v svojo umsko samostalnost in razsodnost ter energijo volje — sramovati se ga mora vsakdo, osobito pa tisti, ki čepé na stališču „Misli svobodne“ in menijo in trdé, da so v vsakem oziru neodvisni, lastnega prepričanja, in se ne dadó vplivati od še take privlačne sile tujih duhov.

Toda čemu bi „delali vodo“ z abstraktnim govorjenjem! Mi trdimo na kratko, da je vedenje premnogih naših dijakov-akademikov nečastno, nedostojno in nevredno takó visoke duševne prosvete, kulture, katera se dá vsaj pripisovati in prisojati akademiku! Ali je to častno zanj, ako slepo verjame vse, kar mu natrobi na uho kak veternejak v imenu liberalizma? Ali je njega dostojno, da priseza že a priori na vse, kar mu nudé predeli liberalnih časnikov à la „Slov. Narod“, ter istotako tudi že a priori obsoja in prezira istopredmetne članke — v „Slovenču“? Sicer pa nikakor ne zahtevamo, da se verjemi „Slovenču“ ali kakemu drugemu listu kar naravnost — zakaj tudi to bi ne bilo za dotičnega kaj priporočljivo — ne, nikakor ne verjemi, tudi „Slovenču“ ne, ampak vzemi v roke oba lista, „oba zvona“, ter poslušaj, kaj pravi prvi, kaj drugi — razmatraj, presočaj, uvažuj in strogo, kritično, neizprosno zasleduj pisavo obeh, dokazovanje, argumente in principe; na ta način moraš priti na čisto, ako nimaš v glavi slame mesto možgan. Zraven tega pa te mora voditi pri tem smelem pravilu čut stroge objektivnosti in pravičnosti, čut, kateri ti narekaj preko strasti: to je prav, to ni prav! Vsakemu svoje! Amicus Plato, sed magis amica veritas! Vidite, to je častno postopanje za akademika, in to osobito v naših časih, ko je vzgoja pretežno umska in ne vzgoja — srca!

Kmalu bo žalostna obletnica vsedijaškega shoda. „Ne povrni se nam v drugo“, mika me zapeti s Prešernovim „učencem“; nadaljeval bi pa tako-le:

„Mnog obesil zavolj tebe
Tisti čas je um na kljuko.“

Da, um na kljuko! Um pravim, ker je prepričanje zadeva uma. Še nam je dobro v spominu, kak moralni terorizem je vladal tisti dan v jasni dvorani „Narodnega doma“, terorizem, katerega je izvrševal mogočni tiran „respectus humanus“. Nada, pokolenčiči v časti in širi proslulosti živečih liberalcev slovenskih, je tedaj javno nastopala ter kazala v veliko zadovoljstvo in veselje duševnim očetom svoj napredek v misli liberalni, da, še celo prekašala jih je v tem oziru! Gromko se je slišal klic: „Mi nočemo nič slišati o krščanski podlagi“ — protiklicov, zgroženj se je čulo le malo — bore malo! Vrste nadobudnih Slovencev so zrle, zrle, sede in — molčale ter s tem molče odobravale izjavo — qui tacet, consentire videtur. Do tega molka je pripomogel prav mnogo „respectus humanus“ — lažisramežljivost! Vemo, da je to res, ker poznamo večino udeležencev, vemo to, ker so nam nekateri sami priznali, da se oni ne strinjajo z izjavami zlogolkih korifej. Tem žrtvam „respekta“

deloma zamerjamo, deloma pa ne; ne zamerjamo jim, videč, da dandanašnja liberalna vzgoja skoraj na more roditi boljših sadov kakor so polovičarstvo, klečeplaštvo pred liberalnimi maliki, nezrelost v umstvovanju ter nemoč volje v javljanju in zagovarjanju pravih načel in nazorov. Zamerjamo jim pa v toliko, da so se pokazali otrple in nezmožne za odpor, ko so se javno žalili njihovi najsvetejši čuti.

Rekli smo, in to nam mora tudi vsakdo priznati, kdor ni še izgubil vere v dostojanstvo svojega razuma, da ni nikaka čast za človeka sploh; tem manj za inteligentnega akademika, ako slepo prisega že a priori na vse, kar mu kdo govori in kar mu nudijo časniki, pač pa je edino častno in dostojno zanj, da trezno, nepristransko, objektivno presodi po svojih močeh in zmožnosti, kar sliši in kar čita. Stvariti si mora lastno sodbo na podlagi temeljnih načel in proučevanja v eni ali drugi stvari ter jo primerjati z ono časnikov ali pa trezno presoditi sestavke ter poiskati pravega naziranja in resnice.

Liberalizem je zmedel človeštvu pojme, jih zavil v meglo nejasnosti in jih takó ošemljene razširja med svet. Služi primer: 19 stoletij se priznava krščanstvo kot vera napredka, tudi kulturnega, in tega ne more nihče resno tajiti! No, liberalizem, zakleti sovrag krščanstva, ga je proglasil za zastarel sistem, sistem vsakega nazadovanja. Ker mu pa vendarle ne more proti prav do živega, in to osobito pri nižjih, večinoma dobro vernih slojih, se poslužuje zvijače: vse posamezne slučaje, resnične in izmišljene, ki bi mogli škoditi ugledu krščanstva, postavlja kot generalno tezo, obsojajočo krščanstvo na sploh, in da bi preslepil in pridobil za svoje nazore in namene čim več privržencev, ne imenuje krščanstva po tem imenu, ampak ga nazivlje z imenom: klerikalizem. In vsakdo, kdor količkaj čita naše časnike, vé, koliko nič hudega slutečih se ulovi na ta lesk, na to vabo! Za liberalnih prejšnjih in naših časov je postalo takim in podobnim potom krščanstvo mnogim naše inteligence nekaj o dioznega, in s tem se godi in dela krščanstvu velika, v nebó vpijoča krivica!

* * *

„*Christianae sapientiae* (mi bi rekli v tem slučaju religioni) nihil tam obest, quam non esse cognitam“, piše slavni Leo XIII v svoji okrožnici o glavnih dolžnostih krščanskih državljanov. In ne samo-krščanski veri, ampak vsaki stvari škodi največ to, da je občinstvo ne pozna in umeva.

Ne umevajo pa ljudje te ali one stvari, ker se ne potrudijo, da bi jo spoznali in proučili, ker slepo verjamejo napačni sodbi drugih ali ker je nočejo umeti in proti prepričanju trdé svetu svoje napačne nazore

in delujejo tudi dejansko po njih — ne umejo torej stvari dejansko. Da človek res, dejansko umeva kako stvar, mora tudi z dejanji kazati, mora jo umevati ne samo z razumom, ampak mora to pričevati tudi s srcem in voljo! Kaj pomaga človeku umevanje stvari, ako pa nima nagibov, motivov in trdne volje tudi v dejanju pokazati, da res ume? Kaj pomaga človeku vera v Bogá, ako pa ne kaže tega ni v najmanjšem dejanju? Kaj pomaga človeku, ako tudi ve, da ovira ravno liberalizem rešitev soc. vprašanja, da se more rešiti to pereče vprašanje le s pomočjo pravičnosti in ljubezni, ako pa deluje gole sebičnosti sam ravno nasprotno? On ne ume stvari resnično!

Upajmo, da je razmeroma le malo takih, kakor smo jih označili zadnjimi besedami, in dobro je, ako jih je le malo, zakaj njim skoraj ni pomoči!

Več pa je takih, ki se ne potrudijo, da bi prišli stvari do dna, da bi kritično proučili to ali ono vprašanje in mesto tega stikajo, po knjigah manj, več pa po časnikih najslabše barve in prisezajo slepo na njih sodbe, izjave in mnenja. In ravno to je največje zlo naše dobe, da se je svet odvadil misliti sam in samostojno ter sega v to po časnikih, ki se kosajo med seboj v pravcatem krpanju in izdelovanju javnega mnenja!

Javno mnenje, da, javno mnenje! Koliko mogó koristiti a tudi škoditi listi! Usode polna moč! Javno mnenje, ki so ga razširjali listi in govorniki, je povzročilo že vrsto revolucij, vojsk, sovraštev in nevarnih nemirov, javno mnenje je pripomoglo največ k sedanjemu nevarnemu položaju narodov in stanov, javno mnenje je priborilo zmago liberalizmu, pomoglo židovstvu na zlati prestol, upropastilo naše delavske stanove ter izpodkopalo temelje vsemu družbenemu življenju — javno mnenje še dandanes slepi neštete množice in zagovarja in opravičuje njihove najhujše, smrtno sovražnike in tlačivce — liberalce in žide, na drugi strani uničujejo in blateč vsake objektivno resnico in krščanstvo.

Liberalni nauki in učinki se dadó najpregledneje razdeliti na tri polja: na politiško, versko in gospodarsko.

V politiskem oziru je postavil liberalizem na podlagi krivega modroslovja za glavni temelj neomejeno vrhovnost, vsemoč in vseoblast države. To načelo je izraženo tudi v avstrijskih temeljnih zakonih iz leta 1867. Po liberalnih načelih obstoja država iz samih individuov — združenega življenja kot takega ne pozna, in vsako društvo ima le toliko moč kakor posameznik. Individualna svoboda more edina pripomoči k procvitu in prosveti države, in zato naj se odločno uničijo vsi privilegiji posameznih korporacij, njihova notranja samouprava se nadzoruj in slednji pojav

delovanja v zadružnem življenju bodi pod strogim nadzorstvom državnega očesa, da bi se pač ne kršila osebna svoboda posamnikov. Siéyes pravi: „Milijon državljanov mora tisočkrat več veljati nego stan 1000 zadružnikov.“¹ Vsakdo je zase število, in celota je vsota tolikih in tolikih enakih števil. Da je oko več vredno nego prst na nogi, ne pomisli, da več pomeni kazavec, obstoječi iz treh členov nego 3 zobje, to mu ni jasno. Tega ni spoznala tudi revolucija, in zato je uvedla *suffrage universel*, splošno, prosto volivno pravico, kot edino pravi izraz nazorov o splošni enakosti. Zato so plebisciti, glasovanja, odločivnost večine, izkratka, zato je vlada števil, edine avtoritete, pred katero ima moderni duh rešpekt. Zato je razbila revolucija staro zgodovinsko provincialno in stanovsko ustavo Francije, vrgla vse, 25 milijonov duš, v en lonec, jemala iz njega poenake broje števil in napravila iz tega novo razdelitev dežele v departemente, okraje in občine. — Ravno takó je postopal tudi liberalizem. Oropal je s tem državno družbo zdravega življenja in naravnega zastopstva (namreč po stanovih) in provzročil, da nekateri bogataši in mogočnejši vladajo veliki večini z lahkoto, da se morejo posamniki, ki ne spadajo v nikako organsko zvezo, uveljavljati le z nasilnimi sredstvi, s puntom, zaroto, s kričanjem ali z umetnimi razprtijami. S tem je liberalizem gladil pot posebno socializmu, čigar ideal je ravno, naj brez-pogojno spadajo vsi celokupnosti, naj le-ta odločuje čez vse in posam-nike po svoji volji, da naj ne morejo posamna zrna in trske ni same zase ni v večjih ali manjših zvezah zahtevati lastne koristi in pravic.²

V polit. oziru je torej liberalizem koristen in po godu samo izo-braženim slojem, bogatašem in mogočnejšem, hlepečim po nadvladi drugih, večinoma delavskih stanov iz zgolj sebičnih namenov. Preprosto delavsko ljudstvo ima sicer pravico do svojih odposlancev in zastopnikov v zakonodajstvu, toda to mu ni bilo do najnovejšega časa skoraj v nikako korist. Ker je pri volitvah navezan ta volivec le nase in voli pod vplivom liberalnih agitatorjev ali javnega mnenja liberalnih listov, ali ker je često prisiljen voliti po zahtevi svojega upnika, voli v svojega zastopnika moža, ki nikakor ne zastopa njegovih koristi. Često, često voli kmet in obrtnik pri vsej svoji volivni svobodi moža, ki deluje v prid kapitalizmu, in na dnevnem redu je korupcija, podkupovanje ne samo poslancev ampak tudi višjih uradnikov in ministrov. Ali ni naravno, da določuj kmet, obrtnik in rokodelec skupno s svojimi stanovskimi tovariši, kaj mu je v korist, kaj v škodo, koga si izberi v svojega zastopnika? Da, to je edino

¹ Iz knjige: *Die sociale Frage*, dela *Apologie des Christenthums*. A. M. Weiss, str. 91.

² Istotam stran 91, 92, 93.

pravično! To je pa mogoče le tedaj, ako so ti delavski stanovi združeni v društva, srenje, katerih avtoriteto bi morala pripoznavati vlada, in sicer zato, ker je njihova avtoriteta naravnopravna!

V verskem oziru škoduje liberalizem s svojim načelom, da je vera podrejena državi, in to škoduje vsem veroizpovedanjem, osobito pa katoličanstvu. Cerkev nima prostih rok, in često odločuje sama vlada v čisto versih zadevah. Interkonfesionalni zakoni, osobito šolski, so zakrivili malone brezversko šolo, ki poraja svojim verskim indiferentizmom ali celo brezverstvom nešteto zlo. Oče, dober, veren katoličan, mora plačevati najprej davek za take šole, katere obsoja, in drugič mora še pošiljati svoje otroke vanje, ako hoče, da se izšolajo. To je prostost, svoboda, ki osrečuje narode! Liberalna svoboda tiska daje sovražnikom vere in morale najhujša orožja v roke. Proti katoliški cerkvi se sme pisati vse, bodi resnično ali lažljivo; ako pa spiše katoličan kak opravičen sestavek ali brošuro proti vladnim Benjaminčkom židom, tedaj se brž zapleni, češ, to je žaljenje židovstva! V liberalni državi smejo obstojati celó taka društva, ki imajo namen direktno škoditi in spodkopavati ne samo cerkev in vero ampak tudi državo. Ker ne smatra liberalna država npravnosti in vere za neobhoden pogoj svojega obstoja in javnega miru in varnosti, ji mora biti nujno v surogat fizična sila bolj in bolj množčnega se redarstva in vojaštva.

Pri tem pa ne pomisli država, da je moč duhá, ideje in volje nepri- merno vzvišeniša in silovitiša od fizične moči. Ako je kaka država v Evropi oborožena, je to gotovo Nemčija, a pri vsej tej oboroženosti in straži je začel prvi med vladarji — protestantski cesar Viljem obupno vpiti: „Schafft mir Religion ins Land!“ Dosti! —

Najbolj pa je občutila človeška družba pogubni vpliv liberalizma v gospodarskem oziru, in vse gospodarsko zlo naših dni in soc. demokracija ima v posledicah liberalnih načel svoj izvor. Ker se je o tem že pisalo tudi v našem listu, se omejimo le na par splošnih podatkov. Oče krščanskega socializma, slavni škof Ketteler omenja naslednje točke, katere je postavil liberalizem kot prvo podlago nadaljnjega preobrazovanja gospodarskih razmer: I. Brezpogojna obrtna in kupčijska svoboda, svoboda selitve in povsodna domovinska pravica po preteku določenega števila let. II. Individualna, osebna samopomoč in izobrazba delavcev, in III. Delavske zveze, ustanovljene na podlagi določb, začrtanih od liberalne stranke, in ki se oživetvorijo po osebni samopomoči.¹ Koliko peska v oči revnih, nezavedajočih se obrtnikov!

¹ Die Arbeiterfrage und das Christenthum, Mainz 1864. O Kettelerju in zlasti tej njegovi knjigi nahaja se jako dosti v Dr. Jan. Ev. Krekovem spisu „Socijalni pomenki“ v let. „Dóm in Svetu“ štev. 6—11.

Vsled prvih dveh načel je nastala neizprosna konkurenca in velekapitalizem — na drugi strani pa proletarsko morje. Neomejena svoboda selitve je nujna posledica prvih dveh načel, zakaj človek se mora živiti, ako ne doma, drugod! Koliko trpé s tem mnoge občine in mesta, koliko versko življenje in pravo domoljubje, ni, da bi razkladali! To je uvedel liberalizem največ zató, da pokaže svoje srce in skrb za obrtnika, delavca, da ga tem laže preslepari in izkoristi, da odvrne delavčevo pozornost od velikih krivic, ki mu jih provzroča s svojimi kapitalistofilskimi načeli. Liberalna država je namenoma prezrla četrti stan — stan delavcev; da si vendarle ne nakoplje njegove osvete, mu je vrgla par kosti, katerih se pa drži liberalno, nezdravo meso.

Individualna samopomoč — izobrazba delavcev se glasi torej drugi oddelek liberalnega programa. To dvojje je v takó resnih časih reševanja delavskega vprašanja naravnost — nezmisel! Samopomoč torej, ali z drugimi besedami: vsakdo si pomagaj sam! Kakó pa si pomagaj? Gotovo le z delom! Delo je dolžnost vsakogar, to je temeljni zakon človeške družbe. Delo je častno! Ti dve krščanski načeli priporoča torej liberalizem — delavcem; seve, za liberalce pa ni rokavno delo nikakor dolžnost in čast, zanje je častno kakor za stari poganski svet edino le tuje delo si prisvajati, mastno živeti ob tujem delu! Vsakdo si pomagaj sam, in se ne zanašaj na tujo pomoč, ni na pomoč sobratov, ni na cerkev, a tudi na pomoč liberalcev ne! Ako človek prosi podpore, pomoči, je to po liberalnih načelih žaljenje človeškega dostojanstva in časti! Podpore kršč. ljubezni gojé po liber. naukih samo lenobo! Pomagaj si torej vsakdo sam, in si delaj čast ter vračaj čast delu.

Tudi izobrazba delavcev pomore k samopomoči. Sredstva v njihovo izobraževanje so društva, ki so bila razširjena osobito po Nemčiji, dokler niso jela zamirati vsled soc. dem. gibanja, in se imenujejo: društva v pridobitev in pomnožitev duševnega kapitala udov. Namen društev je, kakor pravi Ketteler v isti knjigi: pouk, predavanja (in sicer navadno le o stvareh, ki nimajo s povzdigo delavstva nič opraviti), dalje vzdrževanje knjižnic — celo naravoslovskih zbirk in fizičnih aparatov; društva skrbé tudi za štipendije v svrhu znanstvenih potovanj, i. dr. Namen njihov je dalje prirejati koncerte, gojiti petje in telovadbo (sokolci!), vzdrževati čitavnice, prirejati predstave in drugega mnogo. Zelo tako je bilo in je še vedno deloma tudi pri nas. Društva, v katerih so izključno delavci, so prirojena popolnem po vzorcu društev, v katerih se shajajo višji sloji liberalcev, da si krajšajo in sladé ure življenja. Da bi se govorilo v teh delavskih društvih tudi o glavni stvari, ki more in mora zanimati

obrnika in delavca, kakó naj si opomore, kako si reši in zagotovi obstanek, o tem, kar jim gre po naravni in božji postavi, o pravicah, da bi bile v zvezi z društvu tudi nekake strokovne šole, o tem ni skoraj govora! Takih šol je sicer nekaj, a le jako malo zlasti pri nas. Glavni znak teh društev po liberalnem kopitu je ta, da se ne sliši v njih nikdar beseda o veri — da so moderna. Liberalci bočejo narediti iz delavca — škrica. Pri društvenih veselicah treba, da je delavec elegantno oblečen, da se elegantno vede.

Kar smo navedli do sedaj, je torej z malo, malo izjemami — polno gob!

Slednjič pridejo na vrsto „Delavske zaveze“, uztanovljene na podlagi določb, začrtanih od liberalne stranke, in so se oživetvorile po osebni samopomoči. Na te so liberalci posebno ponosni, s temi se hvalijo, koliko so storili za reveže delavce, male obrtnike in kmete.

Sem spadajo v prvi vrst posojivnice, ki pa pomagajo kolikor toliko le še samostojnim obrtnikom in kmetom nikakor pa ne proletarcem. Zaveze v nakupovanje surovin pomagajo tudi le samostojnim proizvajavcem, ne gledé nato, da kljub temu propadajo obrtniki množno ravno vsled pomanjkljive organizacije in velike konkurence veleobrti. Edina konsumna društva mogó vsaj malo opomoči tudi delavstvu.

Vprašamo pa: koliko takih zavez in naprav je pri nas? Koliko so storili naši liberalci? No pri nas zapažamo, da se liberalci odločno boré tudi proti tem malenkostim, zlasti proti zadrugam in konsumnim društvom!

Toliko na kratko o liberalizmu in njegovem pospeševanju ljudskega blagostanja. Ne za ljudstvo torej, ampak za kapitalizem, za žide, za najhujše sovraže ljudstva deluje liberalizem z vsemi svojimi načeli, na tem ali onem polju. To je jasno kakor beli dan! In temu angelu s skritim repom in rožički se klanjajo tudi premnogi naši akademiki in dijaki sploh. Klanjajo se liberalizmu in kujejo v zvezde liberalce oni, ki neprestano prisegajo in se roté, da jim je edino do naroda, da živé njemu in da hočejo in bodo delovali vedno le zanj! Fraze, puhlice, voda! Z liberalci in soc. demokrati se bratijo ter napadajo, smešijo in se rogajo isti veri, v kateri so naši dedje in očetje skoz 1000 let živeli. Boj bijejo zoper ono vero, ki more edino osrečiti narode in rešiti preporno življsko vprašanje, ki proklinja oderuštvo in nenaravno ter nenravno tekmovanje, ki zahteva, da se dá slednjemu, kar mu gre, tudi dninarju! Smešijo ono vero, ki uči narode ljubezni, pravičnosti in požrtvovalnosti, ki zagovarja in priporočuje v rešitev krize pravico prostega združevanja stanov utemeljeno v naravi sami. Napadajo vero, cerkev, ki uči, da kdor ne dela naj

tudi ne je, obsojajoč s tem liberalni kapitalistiški svet, ki si prilastuje sedež na vrečah zlata ob polni mizi tuje delo.

V političnem oziru proglaša liberalizem vlado naroda, ki voli v ta namen svoje zastopnike; vendar pa izključuje v zakonodajstvu po svojem principu četrti stan skoraj popolnem. Soc. demokracija zahteva v svojih programih popolno enakost brez privilegijev in pripisuje zakonodajstvo in vlado posamezniku in vsem. Kakor liberalizmu, takó je tudi soc. demokraciji država vsemoč in vseoblast. Liberalizem pospešuje bolj in bolj centralizacijo, ki se kristali posebno v nebrotu državnih uradov in uradnikov. V soc. demokratični državi doseže centralizacija svoj vrhunec in popolnost, v njej bo, ako bi se mogle kdaj uresničiti lepe sanje, slednji državljani, uradniki, delavci, plačani od vlade, države. Dokler se pa to ne uresniči, do tedaj treba pridno razširjati soc. dem. ideje in nauke in delovati na to, da pridejo brezpravni stanovi do popolne volivne pravice ter do večine po državnih zbora, kjer se potem odloči z večino glasov prihodnja usoda človeške družbe. Sicer pa se ne more določiti iz soc. dem. načrtov nič prav gotovega, in se preminjajo isti po nazorih tega ali onega vodja.

V gospodarskem oziru zahtevajo soc. dem. komunizem, skupnost vseh proizvodnih sredstev, stanovanja in življenja. Zakon in družina naj prestaneta z zasebno lastninsko pravico vred. Delo se pravično razdeli med vse, in kdor bo opravljal danes težje delo, dobi jutri lažjega. Plačilo dobi slednji v blagu, obleki in živežu. Sploh pa je ta točka najkočljivejša in razne soc. dem. korifeje jo razlagajo različno, in sicer zato, ker se ne dá izvesti, na da bi se uvedla zopet pravica do zasebne lasti.

Pridnejši in močnejši bi morali na vsak način dobivati večje deleže nego lenuhi in telesno ali duševno slabotniši, drugače bi se ne postopalo pravično in gotovo bi nastal upor; tudi ni dvomiti, kdo bi zmagal. Vprašanje je dalje, kako bi se moglo prisiliti pravnim potom, da bi se odpovedali posestniki svoji lastninski pravici. Sploh pa je za vsakogar bedasto trditi mogočnost komunizma, ker s tem dokazuje, da ne pozna človeške narave.

In zopet ponavljamo pomenljive besede delavskega papeža Leva XII.: „*Christianae sapientiae nihil tam obest, quam non esse cognitum!*“ Predno jamemo zabavljati čez to ali ono, je moramo spoznati, poznati moramo bistvo stvari, zakaj drugače se nam lahko očita, in tem bolj kot akademikom, da smo brez olike in omike, nedosledneži, veterinjaki, nerazsodneži, opice — šeme! Hrvatsko-slovensko-srbski dijaški listi zadnjih par let so se postavili in se postavljajo na kritično stališče, in trdijo, da nočejo nikakor trobiti v isti rog s starej-

šimi delovavci bodi na tem ali onem polju, dokler se ne prepričajo, da zastopajo prave ideje. Vse hoče biti radikalno! Pametno, jako pametno! Le postopajte in postopajmo radikalno, t. j. presodimo vsako stvar in poučimo se temeljito o njej, da jo prav spoznamo, da nam stopi pred oči taka, kakršna je v resnici! Resnični radikalcı bodimo in bodite, vsestranski in nikar strankarski; in ako bode te resnično taki, v vsaki stvari resnicoljubi, tedaj morate dosledno pretipati kosti in žilice tudi liberalizmu in konec bo: zavračati bode te morali dosledno liberalizem — priznavati krščanstvo. In recimo, da se srečno otrese te liberalnih načel in nazorov, osebilo v gospodarskem oziru, se morate dosledno zavzemati za socializem, seveda ne za soc. demokracijo, ki je deloma obsojena že z obsodbo liberalizma, pač pa za — krščanski socializem! V verskem oziru je soc. demokracija zavrgla sploh vero v Boga, v posmrtnost duše, zavrgla moralo in slednji ideal; to je podedovala od liberalizma. Ona pravi, da se dá živeti in vladati tudi brez vere, dasi pričajo ravno dandanašnje razmere v človeški družbi dan na dan bolj, da je to nemogoče, in priznava sam Voltaire, da ni mogoče vladati brez vere niti en dan ni ene same vasi! O tej točki je škoda izgubljati čas!

V slavnoznani okrožnici „Rerum novarum“ piše Leo XIII.: „Ni ga vzroka, da bi se uvedla (v posestnem oziru) državna oskrb: človek je namreč starejši od države, in zato je moral nujno imeti po naravi že pred državnim nastankom pravo do ohranjanja svojega življenja. Da je pa Bog izročil zemljo v izkoriščanje vsemu človeškemu rodu, ne more nikakor nasprotovati zasebni posesti; zakaj Bog ni izročil zemlje človeškemu rodu v tem smislu, da bi ji vsi brez izjeme gospodovali... temveč jo je izročil marljivosti in delavnosti ljudi ter napravam in obče koristnim zavodom ljudstev. Sploh pa razdéli se svet kakorkoli med posamnike, nikakor ne jenja služiti zemlja skupni koristi vseh, zakaj ni ga človeka, ki bi ne živel od tega, kar rodé njive. Kdor nima zemlje, živi od dela, in po vsej pravici se lahko trdi, da koreninijo vsi načini pridobivanja živeža v delu, bodi, da obdeluje zemljo ali da se peča s kakim rokodelstvom in obrtjo, za katero dobi plačilo, ki ni slednjič nič drugega kakor raznovrstni sadovi zemlje, za katere zamenja svojo delo. Iz tega sledi, da je zasebna last nujna in naravna... Ker porablja človek pri obdelovanju zemlje duševne in telesne moči, si ravno s tem prisvaja oni del zemlje, ki jo je obdelal in v katero je utisnil tako rekoč nekako obliko, pečat svoje osebe. Zato je povsem prav, da je oni del zemlje edino njegov in da se mu ne sme kršiti te pravice.“ Na drugem mestu pravi sv. oče: „Jasno je kot beli dan, da nima delavec, ko se loti dela

in truda, drugega namena, kakor da si kaj zasluži in da bi po zasebnem pravu imel prislužen za svojo lastnino. Ko posoja moči in pridnost drugemu, si hoče s tem priboriti ne samo pravico do plačila, ampak tudi do prostega razpolaganja ž njim. Recimo, da si kaj prihrani in si kupi radi večje varnosti kos zemlje, tedaj je pač oni kos zemlje edino le prisluženi denar, le v drugi obliki, in ostane v njegovi oblasti in razpolaga ž njim kakor s pridobljenim plačilom, mezdo . . . Pravo do zasebne lastnine ima človek po naravi . . . Kar človeka plemeni in ga povzdiguje, kar človeka tvori človeka in v čemer se loči od živali, je razum. In ravno zató, ker ima razum, mu niso dane dobrine in sredstva samo za to, da jih rabi, kar nahajamo pri vseh živalih, ampak ima stalno in vedno lastninsko pravo ne samo do onega, kar mu je v živež, ampak tudi do onega, kar mu ostaja po uporabi, po izkoristju. Jasneje nam bo to, ako natančneje in globokeje premostrimo človeško naravo. — Človek, ki obsega v svojem razumu neštete stvari družec sedanje s prihodnjimi in je sam svoj gospod svojih činov, se sam sebe vodi in odločuje na podlagi večnega zakona in vseobsežne Božje previdnosti. Zató je v njegovi oblasti, da skrbi zase in si voli ne samo za sedanjost ampak tudi za prihodnost one stvari, katere smatra za najkoristniše in najsposobniše. Iz tega sledi, da mora imeti človek ne samo zemeljskih sadov ampak tudi zemljo samo v svojih lasti, ker vidi, da more dobivati potrebščin v prihodnje le iz sadov zemlje. Vsak človek ima potreb, ki se mu vedno vračajo; danes zadosti tem, jutri ga jamejo nadlegovati druge. In zató mora imeti človek stalen, veden vir dohodkov, iz katerih vé, da si bo mogel vedno pomagati. V tak stalen vir pa mu ne more služiti nič razen zemlje, s svojo plodovitostjo. — — — Lastninsko pravo, koje gre slednjemu posamniku po naravnem zakonu, se mora nujno pripisovati tudi očetu, glavi družine; da, to pravo ima v družini toliko večjo moč in veljavo, ker sestojta družina iz več udov. Svet je naravni zakon, da mora oče rediti in vzgajiti svoje otroke, in po naravnih zakonih je tudi prisiljen, da pridobi za otroke vsega, kar jim je potrebno, da bodo mogli pošteno živeti in se obvarovati nesreč in nezgod v življenju. Tega pa ne more z drugim doseči, kakor s plodonosnim posestvom stvari, ki jih podedujejo za njim otroci.“

Te besede slavnega sociologa Leva XIII. nismo navedli toliko v dokaz potrebe lastninskega prava, ampak bolj zató, da privedemo vsaj tega ali onega do tega, da prečita slavno okrožnico, v kateri je na kratko načrtan ves krščanskosocialni program in ob enem dana pot rešitve socialnega vprašanja. O socializmu, demokratskem namreč, nam je omeniti le še par stvari.

Soc. demokratizem stremi v čim hitrejšo dosego svojega cilja za tem, da se zbere čim poprej ves kapital v rokah nekaterih, da izgubé vsi stanovi svojo samostalnost in vse, kar imajo — da postanejo vsi — proletarci. Zató nasprotujejo soc. dem. poslanci po zbornicah slednjemu poskusu kršč. socialcev, da bi izboljšali trdo stanje delavskih stanov. To je prvo, kar treba pomniti. Druga važna točka obstoja v tem, da hoče biti soc. demokratizem mednaroden, a ni. Dejstva nam pričajo, da so soc. dem. manjših narodov vedno in povsod renegati in simpatizujejo z najhujšimi narodnimi sovragi. In tretje dejstvo je, da širijo med narod nevero in nemoralnost.

* * *

Na podlagi tega izjavljamo sledeče: Ali more biti Slovenec, ki se zaveda svojega rodu, ki trdi, da živi narodu, procvitu in sploh obstoju njegovemu v soc. dem. stranki, ali more mirnovestno podpirati njene težnje in delovanje? Roko na srce! Ali je to dosledno za slovenskega dijaka, akademika, da zahteva od vsakogar pod žaljenjem časti, da mu prizna rodoljubje, ob enem pa deluje za soc. demokratizem, razširja pogubne nauke pismeno in ustmeno med narod, piše v soc. dem. liste, in voli v državni zbor soc. dem. kandidate. Ne, to ni dosledno, ni častno, ni domoljubno. Ako hočemo, da se ohrani slovenski narod, treba da mu branimo in krepimo vero, da ga vnemamo za ideale, mu netimo in gojimo ljubezen do domovine, treba pred vsem, da ga pomagamo po svojih močeh gospodarsko osamosvojiti, zakaj kakor hitro izgubi naš narod vero, izgubi ž njo tudi pravo, čisto ljubezen do jezika, izgubi ideale; in kakor hitro propade gospodarsko in zapade tujemu, nam sovražnemu kapitalizmu in tujcem sploh, se ne bo mogel več vzdržati kot slovenski narod, in kot odvisen in gmotno propadel ostane na milost in nemilost — tujčev rob.

Zadnji čas je torej, da se streznejo vsi, ki so do zdaj spali brezskrbno spanje ali celo pogubno delovali namenoma ali v zmoti — vsi, pravimo, ki so sposobni za delo in res ljubijo in hočejo ljubiti narod. Proč s frazami, proč s predsodki, proč s sebičnimi nameni! Očistimo si pojme, preiščimo, proučimo stvari, da jih spoznamo, kakršne so v resnici, in nikar ne verjemimo slepo v vsako besedo onih, ki so že v dejanju pokazali in kažejo, da ne mislijo odkritosrčno z našim narodom! Bodimo radikaleci, pretipljimo slednjo kost in žilo osobito našim liberalcem, ki se vtikajo v vsako stvar, hoteč ji pritisniti svoj pečat, in ki hočejo imeti povsod prvo besedo. Radikaleci bodimo, proučujmo stvari, da bomo mogli kdaj vspešno delovati.

V proslavo stoletnice probujenja ukrajinskoruskega naroda in glavnega probuditelja pesnika Kotljarevskega je spel dr. Jv. Franko, znamenit maloruski pesnik krasno pesem, v kateri vspodbuja svojerodce, naj sleherni pripomore in deluje ter zastavi vse svoje moči v zopetno osamosvojo Rusinov, in med drugim pravi: „... orožje kuj, um ostri, jekleni voljo, odločno vojuj in ne omahuj!“ Pač, v malo boljših razmerah smo mi Slovenci, — da, deloma še v slabših, nego naši bratje za Karpati in ob Dnjepru. Tudi nam veljajo torej navedene besede, in sežejo naj nam do srca naslednje: „Koždi dumaj (misli) ščo (da) na tobi, milioniv stan stoit, ščo za dolju (usodo) milioniv, musiš dati ti odvit (odgovor)!“ Na delo torej, da se stre sovragu glava, na delo, da se zopet vrne čas narodnega blagostanja, na delo, na boj, da voskresne!

Iz življenja moderniča.

Kazak Salop.

1. vinotoka 189.

Enkrat še naj se uzrem v tebe, predrago rojstno selo, predno te izgubim iz oči, predno me sprejme v se hrupno valovje življenja. Tu raz ta grič naj se še enkrat napijem tvoje lepote!

Kako lep razgled! O, tvoje lepote, spomina na tebe ne bom izgubil nikdar! Duhom se bom zatekal v tvoje tiho okrilje, ko bodo nadme prihrule skrbi, ko bodo krog mene viharo bučali navali sveta.

V strahu in upu mi pólje srce, ko namerjam sedaj svoj korak od tebe strani v prestolno mesto. Težko je, siloma se iztrgati iz naročja svojih dragih in vreči se v mrzlo naročje tujine! Težko je! — Še te vidim pred seboj, predraga mati, še mi svetlika pred očmi lesket tvojih solza, prelitih v težkem trenutku slovesa. Še čutim tvoj vroči poljub, še mi bije v uho šepet tvojih zadnjih besed: Zbogom, France, Boga ne zabi in uči se! Ne toži, mati, tvoj sin bo znal ceniti bisere, ki si mu jih zasadila v srce, znal bo ceniti tvojo ljubezen in tvojo skrb. Uteši, ohrani te Bog, mati, tožna mati! —

In ti tam, mala hiša, ki te morem še za trenutek zreti raz ta grič, — obvaruj te Bog! Spominov sto in sto me veže nate. Anica, ti nezvenljiva klica mojega srca — ohrani Bog te v cvetu! Ti si plakala, ne bom pozabil, ti si bridko plakala. Mrla si mi v slovesnem objemu, nemo, proseče si zrla v me svojimi velikimi rosnimi očmi. Sam drhtim še ob

spominu na drhtenje tvojega telesa — o, kako te je pretresala bol pre-tužnega ločenja! In tvoja prošnja, tvoj zadnji klic: Ostani mi, ostani zvest! Ne, ne bom ga pozabil, ne bo ga preglušilo šumenje velikomestnega življenja. Ljubil bom tebe, volil čez nekaj let tebe, hčerko svojega naroda. Ohrani Bog te v cvetu!

A treba že, da krenem dalje. Še kratka pot, in brezčutni vlak me popelja daleč od vira najblažjih čutov. Prekruto, a biti mora! Teday pa — zbogom, drago rojstno selo, čuvaj te z vsemi dragimi vsemočni Bog! Procvitaj, rasti, i ti treba, da se povzdigneš, da se proslaviš! Dà, vredno si venca slave, donese verni sin ti slave! —

* * *

3. velikega travna 189.

Luskina za luskinu mi je popadala raz oči, moje duševno obzorje se je čim dalje bolj razširilo, jedva sedaj morem zreti svet čistimi, ne-skaljenimi očmi. Drug človek sem, prerojen človek, živel!

A ni bilo lahko, otresti se tolikih predsodkov, s katerimi sem prišel zabitež na visoke šole. Polagoma so letele cape od mene, kakor se človek le polagoma očisti blata, ako se je povaljal po njem. Zdaj še le razumem, gimnazijski profesorji, kam so večkrat cikale vaše besede; žal, da vas že prej nisem mogel umeti, a bil sem prezelen — oprostite!

Razpršena je megla, ki mi je branila vsak pogled preko začrtanega mi kroga mojega mišljenja, razbiti so lanci, ki so mi branili vsak daljši polet v kraljestvo svobodne vede. Nó, ob pasu se dá voditi človek, dokler je mlad, bajkam stare mamice, ki ga zibka na kolenu, verjame, dokler je še sam nerazsoden. Ali človek odraste pasu in babici ne zre več odprtimi ustmi v stare čeljusti. Sam začne hoditi in misliti. Se ve, tešilno je, nasičati si v težkih zemskih dneh domišljijo s kajvemkakšnimi raji, stvarjati si svetove, do katerih ne sega bolešni krik nesrečnega zemljana — ali to ni za može, to ni za resne mislece. Ti grade svoje stavbe na stalne pridobitve eksaktne vede, in teh ne odnese vihar kar tako kot zgradbe neuki ljudih, katere so si postavili na pesek domišljije. Srečen, kdor se more zateči v sveti hram svobodne vede in čitati v njenih knjigah, katerih ne kazé ločilni črni traki! Pomilujem vas, kolikor vas še sedi v temi zmote in leži v senci duševne smrti! —

Novo življenje! Prost sem v veku prostosti, živel! Nikjer jednoličnosti, povsod viharo gibanje, burno delovanje, zdaj za društvo, zdaj za narod, zdaj za vseobče človeštvo. Bila nam osoda mila — jaz drvim naprej, za mano!

* * *

30. malega srpana 189.

Vse pleše še krog mene, meni samemu se zdi, da se vrtim v kolo-baru. In vendar ležim tu na postelji miran, sam. A ne, družbo imam, neprijetno družbo — mačka. Vse stadije njegovega razvoja občutim živo, lisast je maček hudó, po njem sem skoro sam ves — umačen.

Ali kdo bi se bavil s tako nizko mislijo, kakor je maček. Temu moram reči le eno in to je: maček, razvij se naglo in izgini, ker tvoj gospodar nima niti beliča, da bi te hranil. Pojdi in naseli se hitro pri kom drugem, ako nočeš gagniti pri meni! —

Eulalija! Misel na tebe mi ne pusti, da si povse počijem. Zbudil sem se zato, da mislim čim preje nate. In ti zaslužiš tudi, da mislim le na tebe. Čim sem te zagledal sinoči pri plesu, me je prevzelo nekaj, česar nisem takoj umel. Srce mi je burno zaplalo, prsi so se mi valovito zagibale, oči se mi izbulile, mravljinci mi zamrgoleli po hrbtu, sapa mi je zastala, noga zadrhtela, roka omahnila — da me je kdo vprašal, kako mi je ime, bi bil zrl vanj molče, stekleno, bedasto. Morda si opazila mojo zadrego. — Jedva zavedši se ob prvih zvokih Straussovega valčka, sem se ti približal, poklonil in predstavil — ne vem, kaj mi je vse lepetal jezik — in se izgubil s teboj med lehkonožne pare. Sreča, našel sem te, držal, objemal — o, naj zamižim, da te vsaj v duhu še nadalje grlim...

Bil je lep večer, bila je lepa noč. Kraj tebe sem vžival rajske trenutke, vžival sem raj, faktičen raj. Čudil sem se duhovitosti tvoji, v kateri sem se čutil tako opojenega. Res nisi hčerka našega rodu, nisi cvet naše lipe, a si cvet, ki more dičiti prsa slednjega moža. Najina duhova sta se našla, našli najini srci. Kdo bo stavil ljubezni meje? Mari beseda še neizkušenega mladeniča, dana nezrelemu dekletu v trenutku slovesa, ko človek sam ne ve, kaj vse obeta? Ko ne more pregledati dalekosežnosti svojih besed? Ne, danes se ne bavim več s sanji mladosti, danes zrem svet z resnejše strani. Eulalija, tebe mi je naklonila osoda, da bi mi bila družica, da bi bila z menoj eno, da bi se pojazila v meni. In to hočeš, to moraš! — Umel sem pri razstanku tvoj dolgi pogled, umel nalahki stisek tvoje dolgoprstne mramornate roke. Govorila si molče, govorila nadorodno. Naj snivam o tebi, dokler te resničnost zopet ne zagiblje mi v naročje, naj snivam sladko. —

Ti pa maček, ker že nočeš odtod, prèdi še nadalje, če že moraš, a prèdi mirno, da me ne boš motil v sanjah.

25. sušca 189.

Ali je to nehvaležnost! Človek se trudi, ubija, žrtvuje dneve, noči, zdravje, konečno pa naleti na odpor tam, kjer bi rad pomagal. Prokleta!

Cel teden sem agitiral, naokrog se podil in govorančil, prihrumel slednjič na shod, uverjen, da prodremo, zmagamo — a posajen sem bil na cesto, kot da sem izmeček društva, sramota poštene družbe. Toda to se bo še maščevalo nad teboj, zaslepljeno, zapeljano ljudstvo! Klical sem te in še te kličem pod zastavo enakosti in bratstva, pod zastavo, ki nas privede do zmage, v kateri stremo krute verige, ki jih nosimo le še z nevoljo in kletvijo. Česa se pa bojiš, ti bedno ljudstvo, da nočeš pomnožiti naših vrst? Morda boja? Ne, saj ne moreš v njem izgubiti ničesar. Ako padeš, tedaj si rešeno bede in bolesi, se iznebiš torej nečesa, kar vsakdo rad pogreša; ako pa zmagaš in ostaneš, tedaj boš prosto med prostimi, enako med enakimi, srečno med srečnimi. Te li to ne mika? Ti je morda beda ljubša od sreče in blagostanja? Ne, saj nisi blazno. Le preveč si še zakopano v globine zmote in odeto z mrežo sladke prevare. To ti brani, da ne umeješ pomena naših načel, da ne moreš pojeti njihove koristi v izvršitvi. Žal, nisi še godno za velika, vse človeštvo zadevajoča podjetja; rešitve pričakuješ od tam, kjer nič ni, spasenja pričakuješ od onih, ki te tolažijo z boljšo bodočnostjo zato, da te tem laglje izžemajo. Odpri oči, poglej stvari, kakor so v resnici, in se zastidi! Se ve, verig večstoletnega robstva ni mōči razbiti namah, treba časa, in čas vseobčega slavlja nad starim suženjstvom ni menda več daleč. O napoči, napoči skoro doba prostosti, enakosti in bratstva! —

Na shodu je bila tudi Eulalija. To je žena, ki ume svoj čas, to je prava hčerka svojega časa. Ko sem povzdignil svoj glas tudi v obran ženskega rodu, tedaj je vskliknila in zamahnila z robcem, ki se mi je zdel mal praporček na bojnem torišču ženske osvoboje. In ko so me kasneje postavili na plano, je prihitela za menoj, skrbeče me vprašala, je li kaj hudega, se me oklenila in odšla z menoj na dom. Angelj! Nič naju ne bo več ločilo, midva se tako ljubiva, tako lepo druživa — —

Od doma imam tu že več pisem. Na vse mi ni mogoče odgovoriti, pišem le, kolikor treba, da pišem. Tudi ono ženšče mi je poslalo zadnji čas droben list. Poznal sem ga že po naslovu in mislil zavreči. Ali ker se človek kakšenkrat tudi rad nasmeje naivnosti drugih, sem ga odprl in bral. — Sirota!

31. grudna 189.

Zopet je minulo leto. Štejem jih že več, odkar sem po končani srednji šoli dospel sèm. Odtlej sem bil samo v začetku enkrat doma za par dni, in temu je danes že dolgo. Pa čemu naj bi neki hodil domov? Dolgočasiti bi se moral tam in tožiti, zakaj so pri nas zaostali za sto let, če ne več. Neprilik in neljubih srečavanj bi tudi imel mnogo, torej — ne grem domov.

Če se duhom ozrem v prošla leta, opazim marsikaj, kar me ne more prav tešiti. Študiral sem kolikor toliko. Ni bilo mnogo. A kako tudi? Ako sem hotel zadoščati težnjam, ki z neodoljivo silo gibljejo svet, nisem mogel gledati nase. Živel sem za druge, delal za druge, bahato rečeno, sem se žrtvoval. In bojim se, da v polnem pomenu te toli rabljene in zlorabljene besede. Ne vem kako to, pogrešam prejšnje jakosti in čilosti.

Tudi ni bilo brez bridkih prevar. Da me' bo tako bitje prevarilo, ne bi bil mislil nikdar. O, saj tudi še ne verjamem, ne morem, nočem. Ona me le izkuša! Eulalije ne najdem nikjer več. Povsod sem jo že iskal, vse ulice pretekel, vse kote iztaknil — ni je, Eulalije ni! In tudi ti!

Sam torej, sam! Negotovost mi zija danes naproti, naj se ozrem kamorkoli. Naj bi pa zato ostal na sredi poti? Ne! Nov načrt si načrtam, napišem še nocoj na starega leta zadnji dan. Soba je mrzla, zebe me, a načrt moram napisati, in naj bi si moral ogrevati mrzle roke z dihom svojega kašlja. — Že pišem, črtam — o, lep načrt, krasen načrt!

* * *

1. malega travna 189.

Med trpečimi sodrugi — sam bolan, hudo bolan. Dan mineva za dnem, noč za nočjo, a jaz jedva zatisnem trudne, tope oči. In to že dva meseca. Moja širša družba — ostali bolniki, moja ožja družba — strežnica usmiljena sestra in o. Maver. Oni, katerim je veljal moj boj, mi strežejo, me rešujejo. Udaril si me, Bog, za moje pregrehe, v kazni pa mi poslal tolažnika, da me otima, da me otme. Nedoumni so tvoji sklepi! —

Hu, kako to boli, davi me, pomagaj — vzdig — —

Prošlo je, a kaj to, morda samo za trenutek. Kdo pa šepče kraj mene? A, ti si, ti se ne makneš od mene. O, ne zri v me ti, usmiljena sestra, ti ne veš, kako globoko v dno duše me zapeče tvoj pogled. V daljnem svetu strežeš ti sama meni, moliš ti sama zame, zapuščenega nehvaležneža. Spomin, spomin! Ob tvojem pogledu mi pohiteva duh nazaj v dobo mladostne jasnosti in pronicajoče sreče. Bilo je lepo, dá,

bilo je lepo! Kaj, da mi srce misli prebiti prsa? — — — Solzo čutim v očesu, po tolikih letih zopet solzo. Da mi ne bo več zmočila očesa, sem mislil vedno do danes, ko jo zopet čutim v očesu. Le tecite mi ve solze kalne, solze težke, rodil vas je žalen, krut spomin! Mati, ti pokojna mati, naj ti bodo te solze biseri, ki ti jih nesrečni sin polaga na nepoznati grob. Ti si trpela, trpela radi mene; umirala si težko, težko radi mene. V smrtnem boju ti je še jecljal jezik ime nesrečnega sina. — Le tecite solze, solze težke . . .

Da naj se umirim, da naj zaspim, mi deješ ti, usmiljena sestra. Ne, pusti me, da govorim in si olajšam srce; samo ti ne zri sedaj v me, samo ti obrni zdaj v stran svoj pogled. Bojim se v njem trdega, ostrega očitanja. — Z drago, nepozabno materjo sem ostavil tudi njo, ki mi je bila za materjo najdražja. Minulo je že nekaj let od onega slovesnega trenutka, a še jo vidim pred seboj, solzečo se in drhtečo neizmerne bolesti. Ona me je ljubila, ljubila vsem žarom svojega srca; in jaz — jaz sem ji prisegal zvestobo . . . Srce, miruj! — — Že dolgo nisem čul o nji nobene vesti. Kdo zna, živi li še ali ne, je li še dekle ali žena? Že zopet, čuješ, duši me — bila srečna, bila — —

Še živim, mislil sem, da me je dušilo zadnjič. Kakšno stanje! Samemu sebi se zdim gnjil spomenik na razvalinah svojega življenja. Bilo kletu! V svojo prošlost morem zreti le stidom in studom. Vse, kar bodi človeštvu sveto in blago, sem pomagal rušiti, sem želel, da porušimo totalno, totalno. To — moje življenje! Vitam perdidi! O, da mi je dan glas, katerega bi bilo čuti po vsem našem ozemlju. K složnemu, pravemu delu bi klical vse, ki morejo delovati, klical bi vsem gromko geslo: kdor more, moraj! Jaz sem mogel, ali — — —

* * *

Čez tri dni je umrl France v bolnišnici. Občina, kateri je obetal venec slave, je morala za njim plačati nemale stroške. Gospod župnik se ga je ob njegovi smrti v domači cerkvi spomnil in po maši zanj molil. Globok je bil utis, ki ga je na poslušalce napravila slika tega rano strtega življenja. Po sv. opraviilu razhajajoče se ljudstvo je z redko ganejenostjo in svarljivostjo govorilo o nesrečnem Francetu. Vsi so se razšli, ostala je v cerkvi zadnja le Anica, sedaj Ana, učiteljeva soproga, in molila dolgo za dušo pokojnikov.

Novomašnikoma.

(Častitima gospodoma Josipu Abramcu in Cirilu Vugi za 23. julij 1899.)

I.

Bogata sta, ker Bog tako je htel,
ko Vaju sebi v službo je odbral
in Vama je zaklad največji dal:
prejela — večni sta Gospodov del.

Oj mašnika Gospodova Vidva,
pozdravljam Vaju iz srcá, srcá!

Da v vek Gospodova sta, gledajta,
časti se v vedno te zavedajta!

II.

O srečen, kdor se od sveta je ločil
in v sebi je spoznal nebeško zvanje,
ki dvignilo duha mu nad vsakdanje:
že tukaj večni mu je dan napočil.

Neba plačilo vživati pričela
na zemlji danes sta Vidva vesela.

Naj duša Vajinā kot danes vneta
ohranila bi v vek — občutja sveta! —

III.

Globoko v morju biseri so skriti,
globoko v zemlji se bleste kristali,
in mnogi, ki iščoč so jih nabrali,
ljudje so mahom bili imoviti.

Kristal in biser pa vladar nebeški
najlepši skril v naravi je človeški.

Kdor išče duše te neumrjoče
Bogu, ga obogatil bo njih Oče.

Al. Peterlin.

Vodilne ideje naše dobe.¹

Spisal J. Bergant.

II.

Dasi se splošna znanost in filozofija ne krijeta popolnoma, vendar hočemo v tem sestavku pregledati površno ideje na polju novejšje filozofije, ki obseza v sebi razvoj vseh drugih specialnih ved, posebno še najnovejših naravoslovnih, katere so silno vplivale na razvoj filozofije in so tej dale popolnoma novo metodo in včasih tudi novo smer. Nekoliko razlike je med razvojem literature in razvojem istodobne filozofije. Največkrat posnemajo pesniki, zlasti je to opaziti pri Nemcih, ideje sodobnih filozofov, vendar splošno se to ne more trditi, včasih zgodi se to celo narobe.

V istem času, ko se je v literaturi razvijal prehod iz romantike v individualizem, sta se pokazali na polju filozofije v skoro istem času dve smeri: filozofija romantike, koje glavni zastopniki so v smeri idealističnega razvijanja Fichte, Schelling, Hegel, Schleiermacher itd., v smeri pesimiističnega razvijanja pa Schopenhauer in filozofija pozitivizma. Med obema tema strujama stoje bolj kritični filozofje, kakor Fries, Herbart in Beneke.

Do nekega nasprotja med romantiko in pozitivizmom je prišlo že v Hegelnovi šoli sami radi verskofilozofičnih problemov. Nekateri Hegelanci so menili, da se strinja filozofija njihovega učitelja s katoliškoverskim naziranjem, drugi zopet so skušali dokazati, da morajo Hegelnovi nauki, konsekvntno izvajani, privedi do popolnega nasprotja z ukom cerkve. Zadnji se imenujejo navadno novohegelanci, glavni njih vodniki na verskofilozofičnem polju so Strauss, znani pisatelj dela: *das Leben Jesu*, in Feuerbach, na pravno- in socialnofilozofičnem polju Arnold Ruge in pozneje Karl Marx in Ferdinand Lassalle. Med prvimi omenjati se morajo Göschel, Rosenkranz in J. E. Erdman.

Glavna razlika med romantiko in pozitivizmom je ta, da sledi prava bolj nagibom srca in idealom mišljenja, zadnja opira se le na resnične, dejanske ozire. Kljubu tej razliki imajo obe smeri nekaj skupnega. Obe hočeta doseči bogato in globoko umstveno vsebino, ki bi se strinjala s pravo realnostjo. Tudi romantika hoče doseči bistveno resnico, toda na subjektiven način, med tem ko hoče zidati pozitivizem na objektivna dejstva. Tudi skupne premise imata obe smeri, da je vsak ideal popolnosti in napredka človeštva, ki je izven resničnosti, napačen. Zato se obe smeri odtujujeta daleko od kritike razuma koncem 18. stoletja in se

¹ V I. delu str. 98 v sredini čitaj in pisatelj kakor Barbey d'Aurévilly.

vglabljata z navdušenjem v veliki tok naravnega in zgodovinskega razvijanja. Posebno, ko sta uvedli obe smeri historično, različna subjektivna domnevanja spajajočo zmisel v filozofična razmotrivanja, se je izvršil v zgodovini duševnega življenja človeštva velik napredek, obe smeri približali sta se h Kantovemu programu, ki zahteva, da se najdejo gonilne sile, ki so proizvajale dela prejšnjih dob, da se preiskujejo njih zakoni in njihova dalekosežnost, in na tem temelju naj se potem vrši veliko duševno delo bodočnosti.

Radi tega bi bilo tudi napačno, pozitivizem, posebno še v popolno splošnem zmyslu smatrati za kako reakcijo romantike, dasi je pozitivizem mnogo časa dalje vstrajal v filozofičnih krogih, kot pa romantika, in radi tega se hočemo tu bolj ozirati na pozitivizem, ne izpustivši seveda tudi drugih filozofov, ki se ne morejo šteti natančno niti k romantikom niti k pozitivistom.

Velikanski napredki na polju naravoslovnih znanosti, posebno v kemiji (Lavoisier), fiziologiji (Bichat) in fiziki so privedli mislece do vprašanja, kak pomen da ima ta razvitek na polju znanosti za naše življensko in svetovno naziranje, ali naj ves napredek koristi le specialističnim učenjakom in pa velikim obrtnikom, ne pa splošno vsem ljudem, s tem, da se spremeni vse življensko, versko in duševno domnevanje. Saj morajo imeti empirične znanosti tudi svoj vpliv na religiozne in spekulativne predstave med ljudmi. Treba je torej nove vede o razvijanju človeškega duha in nekateri filozofi so menili, to naj bode pozitivizem, ta naj bode neka veda o razumu in zraven naj obsega tudi neko sistematično razpredelbo vseh glavnih dejstev, zakonov in metod, s tem bi bil dan temelj bodočemu svetovnemu naziranju. To je zlasti želel francoski filozof Auguste Comte; on je imel prepričanje, da moremo le s pozitivizmom doseči v veri in praktičnem življenju neko enovitost in harmonijo našega duševnega in socialnega razmotrivanja, ki sta se zgubili radi modernega kritizma in revolucije. Glavno delo tega filozofa je: *Cours de philosophie positive*, v kojem je skušal utemeljiti svoj novi zakon o treh štadijih. S svojim nadaljnim delom *Catéchisme positifiste ou sommaire exposition de la religion universelle* je hotel vpeljati med naobraženim svetom novo religijo brez teologije, ki je karakteristično znamenje za naš čas. Ljubezan kot princip, red kot temelj in napredek kot namen, to je bil motto njegovi religiji humanitete. Seveda vedo za tega filozofa samo oni, ki se natančneje pečajo z zgodovino modroslovja, splošno on ni znan in še manj pa njegova nova vera.

Med novejšimi angleškimi filozofi je posebno znan John Stuart Mill; ta je prisvajal oni teoretični debati med empirizmom in spekulacijo

silno praktično vrednost. On meni, da ne moremo preje vseh napak in napačnih smeri na moralnem, religioznem in socialnem polju spoznati in popraviti, dokler ne zavrremo in pobijemo trditve, da se morejo resnice z neposrednim spoznanjem, po načinu čistega razmišljanja, neodvisno od skušnje in opazovanja pridobiti in dokazati. Ta trditev stvarja po njegovem mnenju neko domnevanje za sam dokaz nje same in nikoli se ni znašlo boljše sredstvo za gotovo ohranitev vseh vkoreninjenih predsodkov. Temu nasproti trdi Mill, da se mora vršiti vsako izpeljevanje vsega spoznanja iz skušenj in razlaga vseh intelektualnih in moralnih lastnosti po zakonu predstavnihi asociacij. Tu je dovolj nalog, ki se morajo še le rešiti, med tem ko intuitivna filozofija le komoditeti ljudi služi in vse konservativne predsodke ohranja in brani. To razmotrivanje je temelj njegovih glavnih filozofičnih del: *System of Logic Examination of Sir William Hamilton's Philosophy*. V svoji logiki je prvič razvil neko teorijo indukcije, ki razpredeljuje razne skušenske metode, kakor je Aristoteles razporedil one metode, v kojih se giblje deduktivno razmišljanje. Aristotel je imel za seboj grške filozofe in sofiste in za temelj svojih razmišljanj one diskusije, ki so se vršile v Atenah posebno v sokratičnih šolah. Stuart Mill je zidal na zgodovino modernih naravoslovnih znanosti zadnjih 3 stoletij in na analizo onih oblik, v kojih se njihovo delo razvija. Njegova dela so najkonsekventneje izvedena objašnjenja empirizma in teorije spoznanja. Jako imenitna so tudi njegova razmotrivanja glede socialnega vprašanja (*Principles of Political Economy*), on svojega demokratičnega prepričanja ni nikdar opustil, vendar je imel dober pogled za napake, ki bi izvirale iz konsekventno izvedenega demokratičnega programa in on je orisal neki ideal bodočnosti, ki prekaša daleko vsak demokratični program, ker po njegovem mnenju bi brez velikih socialnih prememb osebna in politična prostost nikdar vsem ne koristila. Njegova naziranja o veri so silno samozavestna in nasprotujejo pozitivnemu razodenju.

Najpoglavitnejši filozof nove dobe na Angleškem je gotovo Herbert Spencer. V svojem prvem glavnem delu *Social staties* (1850) smatra vse socialno razvijanje v človeški družbi po analogiji organičnega razvijanja v naravi, mnenje, ki je tudi v njegovih poznejših spisih velike važnosti. Popoln razvitek življenja mu je nekaka božanska ideja, katera se mora uresničiti, in katera ima že v naravi napovedbe in enakosti. Vpliv Schellinga ali bolj še Darwina, njegova sodobnika-filozofa, kaže se pri njem. Največjega vpliva je pri njem resnica, katero je že Harveys v svojih embriologičnih študijah zaslutil in katero je potem anatom Wolff jasneje izrazil in katera je po vplivu Baer-a, velikega specialista v embriologiji,

dobila konkretno obliko, da je vsako organsko razvijanje neka prememba iz stanja enakovrstnosti v stanje različnosti. Ta resnica, ki je utemeljena v razvitku posameznega organizma je po Spencerjevem mnenju veljavna za vsa polja človeškega umovanja, od kojih ni nobeno brez razvijanja. Odločilna za vse prepričanje tega filozofa je izvršitev njegovega dela: *Principles of Psychology*. Pomen tega dela obstaja v tem, da dokazuje nemožnost, dasi je spisana na temelju skušenjske filozofije, da bi se mogla razlagati individualna zavest posameznika iz njegovih lastnihkušenj. Ves prejšnji empirizem se je zanašal na to, da se gre samo za to, da se preiskujejo skušnje posameznika, da se more razumeti njegova zavest. To je bilo prepričanje, ki ni imelo le teoretičnega, marveč tudi praktični pomen. Če se more zavest posameznika določiti po skušnjah istega, potem se more s primerno vzgojo in s prikladnimi socialnimi razmerami dati posamezniku poljubno naziranje in duševno kakovost. Mill in Comte sta na temelju tega mnenja upala na bodoči razvitek človeštva, dasiravno to mnenje nasprotuje globokemu razumevanju zgodovinskega razvoja, kateremu sta oba ta misleca sledila. Spencer je prišel do prepričanja, da se vrši vsako razvijanje i na materialnem i na duševnem polju silno počasno, po mnogih srednjih stadijih in oblikah, od katerih se ne sme nobena pregledati. Vedni vpliv življenskih pogojev privaja življenje k novim formam in nazaduje k tem, v katerih se sedaj nahaja. Mi radi tega nismo v stanju zavest posameznika iz njegovih lastnihkušenj spoznati, ampak moramo poseči nazaj v razvoj rodu. In tu ne delujejo samo tradicije, v notranji strukturi duha, v načinu, kako se družijo med seboj predstave, in v smeri, v koji se razvijajo čutstva in strasti, delujejo podedovane tendence, ki se morejo še le tedaj razumeti, če se oziramo na vpliv skušenj prejšnjih generacij. Podedovanje se je smatralo le za neko kuriozitetu v posameznih slučajih, sedaj se jo mora vpoštevati pri najvišjih oblikah življenja kot vedno delujoči faktor. To razširjenje obzorja na polju psihologije je privedlo Spencerja do tega, da se morajo preiskati splošni zakoni vsega razvijanja in pri tem tudi razmotrivati, če se ti zakoni ne dajo izvajati iz glavnih zakonov našega spoznanja. S tem je bila dana ideja filozofiji spoznavanja, koja je razložil v svojih delih: *First Principles in Essays*. Po svojem značaju in splošnem naziranju spada Spencer med one, katere omenja na koncu svojega velikega dela: *Principles of Ethics*: „Največja častiželost dobrega človeka mora v tem obstati, da si pridobi neki delež, in bodisi še tako majhen, na razvitku vsega človeškega (the making of Man). Skušnja nam more pokazati, da more slediti zadovoljstvo in radost iz tega, da hrepenimo po čisto neegoističnih namenih, in v teku časa se bode našlo vedno več

ljudi, kojih namen bo nadaljno razvijanje človeštva. Če bodo z viška svojega spoznanja gledali nadaljni, prihodnji razvitek človeštva, katerega sami ne bodo uživali, in katerega bo deležna daljna prihodnost, tedaj bodo ob tem čutili tiho veselje, da so oni sami sodelovali pri njenem prihodu“.

Razen omenjenih filozofov delovali so na Francoskem in Angleškem še drugi filozofje, katerih seveda tukaj ne moremo omenjati, ki imajo pač velik pomen za duševni razvoj v onih posameznih deželah, ki pa ne razmotrivajo nobenih načelno novih problemov. Radi tega tudi tu ne moremo vpoštevati italijanske in slovanske filozofije. Pregledati hočemo le še v kratkem razvoj filozofije v Nemčiji od srede sedanjega stoletja naprej.

Važne pridobitve na polju naravoslovnih znanosti so imele zadnja leta na razvitek filozofije v Nemčiji velik vpliv. Ko sta Dumas in Liebig dokazala pomen kemičnih procesov na življenje rastlinstva in živalstva, ko se je tudi od medicinske strani zahtevalo, da naj bi se vsi procesi v organizmu razlagali strogo mehanično, za kar je posebno deloval Herman Lotze s svojimi spisi: *Allgemeine Pathologie und Therapie als mechanische Naturwissenschaften in Leben, Lebenskraft*, in ko je posebno Robert Mayer postavil in dokazal svoj znameniti princip o ohranjenju vse energije (moči) in ko je Darwin razvil svoj nauk o razvoju vrst po naravnem izbiranju, tedaj so se takoj pojavili filozofje, ki so hoteli postaviti vso filozofijo na te temelje, in še posebno kot velika reakcija prej v Nemčiji posebno cvetoče romantike je nastal vsem dobro znani, sedaj že popolnoma pokopani materializem. Glavni privrženci te filozofije so naravoslovci Karl Vogt, Jakob Moleschott, potem popularizator Louis Büchner, Heinrich Cölzbe, in Ernst Hæckel.

Ko je materializem najbolj cvetel, pa so se pojavili trije filozofje, ki so hoteli iti bolj srednjo pot med romantiko in materializmom, ki so hoteli obe smeri, ki sta si popolnoma nasprotni, vendar kolikor toliko združiti in so zasnovali filozofske sisteme v idealističnem smislu a na realističnem temelju. Ti možje so: Rudolf Herman Lotze, Gustav Theodor Fechner in Eduard von Hartmann.

Lotze je pravi mojster v razlagi pojmov, njegov ideal je bil isti kot romantike, ves razvoj in vso skupnost sveta razložiti in izvesti iz neke večne ideje, ki bi obsegala zadnji vzrok vsega bivanja in vse vrednosti, katero imajo vse biti. Sprevidel je vendar, da je ta naloga preobsežna in pretežka, da bi jo mogel nadkriliti človeški razum in če so vendar romantiki trdili, da so rešili ta problem, je Lotze menil, da le s tem, ko so združili v svojih spisih poetično-religiozno tendenco s filozofično. Lotze

je radi tega razložil poetično-religiozno zmisel od spekulativne. Njemu je pred vsem na tem ležeče, pojmiti vse prikazni v njihovi konkretni obliki in v njihovi gotovi, od zakonov odvisni skupnosti in na tem temelju naj filozofični mislec razjasni one premise, katere stvarjajo ono realno celokupnost. Pesniško, naravoslovsko in filozofsko nadarjenost je Lotze v sebi združeval in bil radi tega jako sposoben za obdelovanje naloge, katero si je pripravil v razmišljanje. Bil je prepričan, da je na eni strani romantika pregledala realne pogoje in mehanično celokupnost narave, brez katerih so tudi najvažnejše ideje samo temotni ideali, in da je na drugi strani materializem vzel ono za prvo in za zadnje, kar je samó oblika in okvir prave vsebine eksistence. Njegova filozofija je bistveno samo analiza pojma o mehanizmu narave, katera naj dokaže, da mora pripeljati ta pojem nujno do nekega ideelnega eksistenčnega principa in da oni pojem ne izključuje podmene, da je ta princip tudi vir vsega dobrega in lepega v svetu. Njegova glavna dela so razen že omenjenih: *Allgemeine Physiologie des körperlichen Lebens*, *medizinische Psychologie oder Physiologie der Seele*, *Mikrokosmos*, *Geschichte der Ästhetik in Deutschland*, *drei Bücher der Logik*, *drei Bücher der Metaphysik* itd. Tri glavne točke njegove filozofije so v kratkem povedane tele, mehanično razumljenje narave, metafizični idealizem in spiritualistična psihologija.

Takoj za Lotzejem se mora imenovati Fechner; on je jako interesanten dokaz za to, da se more tudi iz drznih fantastičnih spekulacij priti do eksaktnih pozitivnih rezultatov, če se le vstraja pri eni glavni misli in se to otrebi od raznih mističnih sanjarij — nazori, katerim silno nasprotujejo nekateri pedantski učenjaki-kruhoborci. Fechner je po drznih analogijah prišel do spoznanja o nekem gotovem kvantitativnem razmerju med duševnim in materialnim svetom in je po natančnem izvajanju te misli ustanovil takozvano psihofiziko ali eksperimentalno psihologijo. Njegova dela so: *Über die Seelenfrage*, *Die drei Motive des Glaubens*, *Elemente der Psychophysik*, *Vorschule der Ästhetik* itd.

Filozofija Hartmanna je preobrnjena teologija. On operira mirno z mislijo o nekem absolutnem namenu sveta, ne da bi se spustil v podrobno razpravo o tem težavnem predmetu. Izvajanje njegovih misli je odvisno od metafizike pesimizma, v praksi je evolucionist in optimist, sedaj je pripravljena volja k življenju edino pravi princip, ker se more le s popolnim žrtvovanjem za življenje in njegove bolečine, nikakor pa ne s tem, da se odtegne od sveta, nekaj doprinesiti k splošnemu svetovnemu procesu. Znano in mnogo brano je njegovo delo: *Philosophie des Unbewussten* z mottom: *Spekulative Resultate nach induktiv-wissenschaftlicher Methode* in najvažnejše: *Phänomenologie des sittlichen Bewusstseins* (1879.)

Naravno je bilo, da se je morala ona smer v filozofiji, katere ustanovitelj je bil Kant, to je kriticism, po propadu romantike in po razcvetu naravoslovnih znanosti, zopet povzdigniti, čutila se je v filozofskih krogih potreba neke kritične revizije našega zaznavanja, da bi se moglo nasproti novim pridobitvam na znanstvenem polju zavzeti pravo stališče. Že pri Lotzeju, pri Fechnerju in Hartmannu morejo se najti taki poskusi, ne da bi že hoteli odločno pojasnjevati pravi problem upoznavanja. Še le Friedrich Albert Lange je v svoji knjigi: *Geschichte des Materialismus* (1866) povdarjal potrebo teorije našega upoznavanja, katero so romantiki in materialisti popolnoma prezirali, in na tej podlagi se je skušal zavzeti za neko idealistično svetovno naziranje. Lange je jako dobro poznana oseba v zgodovini novejši nemške filozofije. Idealno navdušenje, ostra kritika, veliko obzorje, in realen upogled so bili v njem združeni. On je spisal delo *die Arbeiterfrage*, jedna izmed prvih knjig, kjer se razmotriva socialno vprašanje z višjega splošnega stališča in popolnoma nepristransko. Kakor Fechner tako je tudi on skušal dokazati absurdnost materializma s tem, da ga je konsekventno nadalje izvel. Njegova nadaljna dela so: *Mills Ansichten über die soziale Frage*, *Logische Studien* in mnogo manjših razprav. Lange je vzbudil s svojim velikim zanimanjem za Kanta druge filozofe, ki so stališče Kanta, njegovo metodo in njegove probleme natančneje preresetavali, ne da bi zopet vsprejeli njegove nauke, ampak so probleme v njegovem duhu obravnavali. Ta nova smer, ki se navadno imenuje novokantianizem ni nobena popolnoma omejena šola, ampak pri njej se kaže le hrepenenje vse pojme, s katerimi operiramo v filozofiji, preskusiti po teoriji zaznavanja. Filozofje te vrste so, nekateri živijo še sedaj, Cohen, Fr. Paulsen, Laas, Vaihinger itd.

Še enega filozofa moramo omeniti, ki je s svojim delom: *Natürliche Dialektik* zbudil občno pozornost, namreč Eugena Dühringa, ta knjiga jasno razsvetljuje razmere med kritično filozofijo in med pozitivizmom, kateri smeri sta v najnovejšem času prišle v veliko nasprotje med seboj. Še bolj odločno kot Kant in Schopenhauer povdarja Dühring, da je zakon utemeljevanja (princip zadoščujočega vzroka) samó zakon našega mišljenja, ne pa zakon resničnosti, ki je obširnejša, kot pa naše mišljenje. Na drugi strani je postavil zopet princip nedostajajočega vzroka, ki zahteva od onega, ki je prinesel kako trditev, tudi dokaza, ker se mora vse, kar je dano, toliko časa kot resnično vzdržavati, dokler ni nobenega vzroka, da se to ovrže. S to svojo prvo glavno mislijo razvrača racionalistični dogmatizem, z drugo pa idealizem in dualizem, z obema mislima gradi svoj sistem na temelju resničnosti, ne da bi rabil predstave, ki resničnosti ne ustrežajo. On je najglavnejši zastopnik pozitivizma v Nem-

čiji, sam imenuje svoja dela filozofijo resničnosti. Glavne poteze resničnosti, katere nam nareka skušnja, naj tvorijo temelj življenskega naziranja in načina, kako da naj se praktično tudi živi. Filozofija Dühringu ni samo gola teorija, ampak izraz osebnega naziranja. Njegova nadaljna dela so: *der Wert des Lebens*, *Kursus der Philosophie*, *Logik und Wissenschaftstheorie*, *der Ersatz der Religion durch Vollkommeneres*, 1883.

Najnovejša filozofija pridobiva sedaj vedno bolj novo fiziognomijo; ker je promet med evropskimi državami vedno bolj popoln, nastajajo v glavnih evropskih in severnoamerikanskih deželah filozofični časopisi, ki so posamezna dopisovalna središča filozofov in služijo učenjakom za sredstvo medsebojnega vplivanja. Omenjene šole in smeri se vedno bolj razdružujejo in filozofična diskusija postaja bolj splošna in enotna. Nadalje se kaže razdelitev dela pri vseh strokah znanosti in filozofije, zadnja se vedno bolj deli v posamezne nove znanosti, kot v eksperimentalno filozofijo, teorijo zaznavanja, etiko, sociologijo itd. Karakteristike najnovejše dobe radi tega ni mogoče natančno orisati, ker še stojimo v sredi diskusij in ker se te vrše kot omenjeno le na poljih podstrokov filozofije, in bi bilo radi tega treba ogromnega znanja in mnogo dela.

Izmed omenjenih filozofov so vsi manj ali bolj nasprotni katoliškemu svetovnemu naziranju. Katoliška filozofija je kolikor toliko znana in gre trdno in neomahljivo svojo pot naprej, opiraje se na pozitivno, neovržno razodenje. Ta filozofija le razmotriva in proučava, kar je dobro odobrava, ali slabo s trdnimi dokazi pobija, ne da bi sama zidala nove sisteme, ker ona je že s tem, da priznava resničnost katoliške vere v posesti resnice, in je ne potrebuje po načinu nasprotnikov še le iskati, na drugi strani pa je med nasprotniki vedno opaziti tak tok, ki priznava vso onemoglost človeškega razuma brez razodenja rešiti uganko človeštva, in kolikor bolj napreduje in se popolnuje toliko bolj se bliža katoliški resnici. To je morda najboljši dokaz za resničnost katoliškega svetovnega naziranja ki izvira iz zgodovine filozofije, da se kljubu vsej nadarjenosti, pridnosti in znanju nasprotnikov v dobi 2000 let še ni posrečilo omajati ni ene resnice katoliške cerkve, dasi se je to želelo in z vsemi duševnimi močmi delalo na to.

Naravnost smešno je včasih opazovati, kako proklamirajo nasprotni filozofje kako resnico, ki so jo po dolgem trudu našli, kako hvalijo napredek in govorijo o svoji prosveti, in tisto resnico morejo v oni obliki popolnoma razumeti le poklicani filozofje, nikdar pa ne prosto ljudstvo, dasi je tista resnica v jedru z navadnimi besedami že napisana v navadnem katekizmu, ki ga je sestavil zasramovani jezuit Kanizij, in ga lahko razume mamica v gorski vasi. V katoliškem katekizmu je v resnici

združena in v navadnih besedah razložena vsa svetovna filozofija z vsemi svojimi sistemi in problemi, ti so v kratkih primitivnih besedah tamkaj docela rešeni.

O toku najnovejših političnih smeri hočemo govoriti pod drugim naslovom v prihodnjem letniku, da završimo kolikor mogoče popolnoma zastavljeno nalogo in da s tem na drugi strani ohranimo popolnost posameznih letnikov našega glasila.

Februarski večer.

Spet berač?
Gotovo lenuh, postopač!

Jasen, zvezdnat večer,
mrzel, februarski večer;
sneg nadebelo leži...

„Moj Bog! ali kruha in gorke peči mi daj,
ali pa vzemi me v sveti raj;
dela nikjer, kruha nikjer,
lačen na posteljo legam zvečer...
... od slabosti pred očmi
vrti se mi, temni...“

Pada... v stranskih ulicah za zid palače se
zgrudi v sneg...
— — Predpust!... Vse nori, vse skače,
povsod veselice, povsod zabave,
povsod bakanali, povsod orgije,
peklo pleše, igra rapsodije...

Okna palače se kopljejo v luči...
Smeh, hohotanje, opojen zrak
prodira v polnočni, tihi mrak.
Godba sladka boža in mami...
„Hajd v ples... na okrog... za nami!“

Odmor ... „Tu je vroče ko v peklu!

Dobro bi bilo okna odpreti za hip!
— Predragi, poglej. poglej,
kdo neki pod nami v snegu leži,
vzdihuje, ječi ... ?

„Moj Bog! ... z menoj ... je pri koncu ...
Vidim jih ... angelji rajski na zemljo plavajo,
na harfe in citre poigravajo ...
Rešili me bodo zemskih nadlog ...!
... To je sladka, ah, godba iz raja ...
V nebo, v nebo moja duša vstaja!
Angelji ... Bog ...“

„Ha, ljubica sladka!
Ali si čula? — Angelj si ti
in plavaš iz raja na zemljo ...
K tebi vsa duša moja kipi ...

„— — Okna zaprite, mraz je že!“
In zopet se pari v ples zavrte ...

Jasen, zvednat večer,
mrzel, februarski večer;
sneg nedebele leži ...

Rado Kósar.

Ciprijan Istinič.

V.

ramežljivi Ciprijan je bil tilio. Zato sem pa jaz začel citirati:

In šla je žalostna domu,
Tožila milemu Bogu,
Da ni nje vere, nje rodu.

Ker sem pa videl, da bi z nagajanjem ne pripravil prijatelja, da bi mi odkril svoje skrivnosti, sem začel resno: „Prijatelj, ne bodi hud, če sem malo preveč siten. Že nekaj časa sèm poslušal z veseljem, kadar se govori med tovariši o ženskah, in delaš z neko posebno posmešljivostjo od strani svoje opazke o ljubicah, kar ni bila sicer tvoja navada. Dalje sem opazil, da si zadnji čas pač zgovornejši in drznejši v pogovoru, a da vendar manj poveš o sebi nego sicer. Zdi se mi vedno, kakor bi se

tvoje govorjenje sukalo okoli neke stalne reči, katero deloma zakrivaš deloma odkrivaš. Vse pa zavijaš v neko norčavo meglo, kakor bi imel vse ljudi za bebce.“

„No, ti bi rad natančno proučil mladih mož notranji razvoj. Vendar pravi, če se ne motim, že modri Sirah, da je to najtežja uganka“, me je uščipnil Ciprijan.

„Že zopet tista dvoumna posmešljivost. Toda, le čakaj! Videl boš, da se razumem na uganke. Zakaj je bila danes tvoja dušica tako malo hudobna, ko sem te zalotil pri poljskih pesmih, â? Pa, da ti odtegnem vsako priliko za norčevanje, te hočem takoj udariti po srcu. Zakaj si pa tako ponižen in boječ, kadar te vidi ona učena židinja, ki sva jo ravnokar srečala? Zakaj ne poskušaš nad njo svojega humorja? No, ali je to tista težka uganka modrega Siraha? Povej po pravici, ali je bil kateri dan v tem tednu, da bi ti ne bil mislil nanjo?

„Kakor vidim, veš že ti skoro več, nego jaz“, dejal je pol šaljivo pol resno Ciprijan. „Res je, toliko mislim nanjo, da me je vsak dan posebej sram. Pač mi je zato toliko v mislih, ker je ne morem prav pojmiti. Ugaja mi najprej, ker je Poljakinja, saj sem se ravno tega veselil, ko sem šel na Dunaj, da bom spoznal tu dijake vseh slovanskih rodov, pred vsemi Poljake in Ruse. Naravnost občudujem pa njeno krotko energijo, ki jo kaže povsod. Ženski ni lahka stvar tekrovati v vedi z moškimi. Zdaj pa pomisli, da je osamljena med moškimi tovariši, med hladnimi medicinci, ki ne poznajo preveč usmiljenja. Toda ona študira po predavanjih celo popoldne v biblioteki in se ne briga za drugo. Kako prosto a zmerno govori s tovariši, nobene ljubohlepnosti ni opaziti na njej, tako da vzbuja ugled pri vseh! Čul sem, da je duhovita, a da rajša posluša, nego govori. Zadnjič sem jo slišal govoriti v kavarni z nekim Poljakom, govorila je tako lepo po poljsko, da sem bežal, ker bi bil sicer prisiljen prisluškovati. Sploh me je sram, priti ji blizu. Če je židinja, ne vem, a včeraj, ko sem jo videl v menzi, se mi je zazdelo, da je morda. Pa, kaj to, če je! Jaz samo ne morem umeti, odkod jemlje svojo svobodo in energijo, a ogibljem se in tudi nimam poguma, da bi se spoznal z njo.“

Hodila sva po stranskih potih ljudskega vrta. Ciprijan je postal topel in mi je pravil vso svojo historijo, odkar je začel reševati to židovsko uganko. Da bi se jaz ne utikal vmes, se je sam iz sebe ponorčeval, kadar je bilo treba. Historija je precej ginljiva, a tebi, ljubi čitatelj res ni potrebno, da bi se smejal mojemu prijatelju Ciprijanu. Čitaj kje drugje kaj ginjaivega, saj je polno zaljubljenih povesti. Tudi ne vem, kaj bi ti koristilo, če je Ciprijan pridno študiral v biblioteki, kadar mu je dajala prelep vzgled živa muza, če je kazal moj ljubljeneec svojo univerzalnost

s tem, da mu ni bilo dovolj, občudovati slavna dela egiptovskih faraonov in si mučiti spomin z rekami in gorami balkanskega polotoka, ampak je šel včasih v obljubljeni deželici medicincev, kjer je v kakem zadnjem kotu vestno poslušal, kaka je protoplazma, na kak način se snujejo kosti in koščice, kako kristalizira žveplo. Reci mi po pravici, ali bi ti bilo kaj pomagano, če bi ti pripovedoval, kake boje je imel bojazljivi Ciprijan Istinič, ki se ni hotel izdati, z onimi slučajji, ki so z vso silo delali na to, da bi ga poslali srečati njegovo uganko, da ne govorim o drugih bolj žalostnih slučajih usode. Ne, ne bilo bi vam pomagano, zato rajši molčim, ker nočem izročati posmehu prijatelja Ciprijana.

Končno se je nagovoril Ciprijan. Pogledal me je negotovo, češ, ali ni storil morda napak, da mi je vse povedal. Ker sem hotel v tej stvari proti njemu zastopati glas razuma, in ker se mi je zdelo, da ga je pred vsem očarala tuja prikazen moderne Hipatije, sem se začel na poti proti domu šaliti z njim:

„Glej, v dve tednih bo veliki petek, ko moli cerkev: Et pro perfidis Judaeis, mislim, da se boš tudi ti takrat spomnil perfidne židinke, da bi prišla do prave vere.“

„Hvala za svet, toda ne vem, zakaj mi toliko nagajaš. Pojdi domov in draži s svojo ostroumnostjo staro babo, ki ti snaži čevlje, mene to ne veseli.“

„Veš brate, kdor je zaljubljen, takega človeka je treba toliko časa ključati, da je popolnoma oskubljen vsega prelepega perja, s katerim ga je obdarovala čarovnica domišljija.“

„Potem torej čutiš ti v sebi posebno zmožnost, da igraš skopca, in si misliš, da sem jaz tič v tvojih krempljih.“

„Ciprijan, morda se bojiš za svojo — recimo ljubezen, ker si tako hud name. Prijatelj! Tvoja sreča je moja sreča, zato sem tudi skopec, kadar se mi zdi potrebno, zlasti ko si v nevarnosti pred kraguljem, ki bi ti kljuval srce.“

Prišla sva do razpotja.

„Ti si modrijan, jaz pa nimam ne časa ne volje, da bi se prepiral z modrijani. Bog te ohrani v cvetju!“ Nasmehnil se je in šel.

VI.

Neko jutro potem sem dobil Ciprijana v vseučiliški avli. Ves vesel je stopil k meni, se mi odkril in poklonil:

„Jaz Vas pozdravljam, gospod Fosforič.“

„Jaz pa Vas, gospod Istinič“, sem mu odzdravil istotako.

„E, da Vas Bog živi, gospod Fosforič, ali ste prišli morda zopet na sled kakšni novi teoriji.“

„Kaj se ti je pa danes tako sladkega sanjalo, da si kakor vidra.“

„Sanjalo? To pa to! Sladko je bilo tudi. Sanjalo se mi je, da mi je dal moj umni deklič klofuto.“

„Slabo znamenje!“

„Ljubi Fosforič tvoja teorija o razlaganju sanj je popolnoma napačna. Ko bom jaz dal na svetlo svoje sanjske bukve, bo stalo v njih tiskano na prvi strani: Od ljubice dobiti klofuto — dobro znamenje.“

„Tebi blodi vedno eno po glavi.“

„Prosim, besedica „bloditi“ ni in ne sme biti nobenemu modroslovcu terminus, to bi moral Fosforič vedeti. Sicer je pa res, jedro mojim mislim je le eno, a to je tako neizčrpljivo mnogovrstno in rodovitno, da imaš tu oživotvorjeno najboljšo definicijo lepote, katero priznavajo vsi modroslovci in modrijani.“

„Morda bi se dala v tvojem sistemu najti kaka napaka, ki se bo dejansko pokazala v obliki nečesa klofuti jako podobnega.“

„Bomo videli. Še danes se bom domenil z mojo malo muzo, kaj pravi ona o tem z medicinskega, torej najmodernejšega stališča. O, to bo disputacija! Tudi je skrajni čas, da se pogovorim z njo, ker odide drugi semester v Švico. Moji poljubi že iščejo to podobico po celem Dunaju, in v osamelosti mojih bolečin se mi je nabralo toliko laskavih priimkov in osatih zabavljivk, da jo bom vanje vso zavil in se obilo maščeval za vse prestano. Pa, čas je, da grem. Danes ne bom poslušal svojega dolgočasnega profesorja, ampak pojdem rajši k mineralogiji, da se bom podučil, kakšna je polarizirana svetloba. Tudi to je potrebno vedeti“, je dostavil prekanjeno.

„Le pojdi“, sem dejal, „le bojim se, da bo vso razumljivost polarizirane svetlobe vzela v last tvoja definicija lepote, a tebi bo ostala samo tvoja polonizirana pamet“.

Poznal sem ga, da je pri taki volji pripravljen na vsako neumnost. Domišljija ga je zanesla včasih v neko duševno pijanost, da je izvršil prvo burko, ki mu je ravno padla v glavo, ako se ni prej zmučil v pogovoru ali hitri hoji. Pogosto je imelo to stanje na sebi nekaj obupnega. V takih slučajih so ga prijazne besede hitro raztopile, in se je dal hvaležen voditi kakor otrok. Kadar se ga je pa lotila gola srboritost ali misel, da ima prav, takrat je bil neukrotljiv.

Ciprijan je torej odšel najboljše volje v levo arkado. Ker je še nekaj minut manjkalo do predavanja, je korakal proti koncu arkade v nadi, da bo srečal svojo „podobico“. In res, prav v kotu, kjer stoji Miklošičev spominik, sta se srečala. Ciprijan, ki je ta dan hotel imeti na vsak način

svoj dogodek, je zbral vso svojo drznost, ji stopil nasproti, malce privzdignil klobuk in izpregovoril v poljsko-slovenski mešanici:

„Pani, jaz se ti klanjam, ty jestesz moje kochanie, sicer nisi moje vere, ale ja będę Panią uczył naszego katechizmu. W istocie!“

Besede so bile preko ograje zob. Ciprijan je čutil, kako mu raste pogum. „Podobici“, ki je bila začudena obstala, se je najprej stemnilo čelo, da je strogo zrla vanj, a se je še o pravem času zavedla, da to ni hudoben človek. Razjasnilo se ji je lice — Ciprijan se je vzradostil — in je dobrovoljno izpregovorila:

„Pan jest chory (bolan).“

„Jaka to choroba?“ je hitel Ciprijan nadepolno, a negotovo.

„Lapsus cerebri!“

Mahnila je z roko in zmagonosno ošla mimo njega, potem ko je napravila svojo diagnozo.

Udarec je bil nenaden. Ciprijan je čutil, da ji mora reči nekaj jako hudega, ušel mu je torej pregovor:

„Doktor Jugo, kogo ty leczysz, tego nie długo.“

* * *

Ne bom razpravljaj, ali je bil „doktor Jugo“ (doktor skaza) v tem slučaju poklon. Tudi ne bom opisaval, kaj je začel Ciprijan pred obličjem slavnega Miklošiča. Čitatelji, ki čitajo to, kar pišem jaz, so sami umni ljudje, umni ljudje pa vedo, da se dogode v življenju včasih take dogodbe, ki je iz njih samo ena rešitev odprta, namreč: Sin, uidi in se skrij.

Hočem torej končati to historijo. Dobri pisatelji označijo jasno konce svojih povesti s tem, da povedo, kako so se njih junaki poženili ali pomrli. V par vrstic izlijejo vse ženitovanjsko veselje in vso tugo smrti. Meni se pa zdi, da bi bilo škoda za Ciprijana Istiniča, ako bi se končala njegova historija po tem vzorcu. Ker se pa mora tudi ona končati, zato pazite dobro: ko bo prišla na vrsto beseda policaj, pa bo konec.

Tisti večer sem šel od nekega shoda pozno mimo votivne cerkve. Pri znanem drevesu sem začul neko petje. Obstal sem. „Mene dala mati na Dunáj, na Dunáj, mene dala mati na Dunáj“, glasilo se je kakor petje človeka, ki se mu je začelo povračati zdravje. Ali naj vam popisujem svoje veselje? Saj ta slavček na veji je bil moj najboljši prijatelj. Nanj stavim vse svoje nade. Kako sva si blizu, priča že to, da naju ljudje vidijo vedno skupaj, in da niti rojaki ne morejo prav razpoznati, kateri je Istinič in kateri Fosforič. Naj pride ljubo zdravje, in še se bova borila, da, še vedno bolj!

Tisti večer sem ga pustil na zeleni veji. Drugi dan sem odšel na velikonočne počitnice, in sedaj, ko to pišem, ne vem kaj je ž njim. Morda sedi še sedaj na veji, in poje svojo dumo, ako ga niso vzeli še doli vrli dunajski policaji.

Fosforič.

Glasnik.

Dr. Missia — kardinal. Dne 27. m. m. je položil naš prestolonaslednik Fran Ferdinand knezu in nadškofu goriškemu kot novoizvoljenemu kardinalu v dvorni župni cerkvi na Dunaju med velikimi ceremonijami na glavo kardinalski biret. Novi cerkveni dostojanstvenik je prvi slovenski kardinal. Kot svoječasni vladika ljubljanski je visoko dvignil katoliški prapor med Slovenci in si s tem pridobil necenljivih zaslug. Zato kličemo mi slovenski katoliški akademiki iz hvaležnega srca njega Vzoritosti: *Ad multos annos!*

C.

Več luči. Abiturientje, ki zapuščajo gimnazijo dobijo navadno od svojih učiteljev mnogo svetov za na pot v življenje. Dobro, ako so nasveti dobri. Mnogokrat bi pa bilo boljše, da bi se vsako svetovanje opustilo. Zgodilo se je letos nekje, da je katehet govoril o akademičnih društvih na Dunaju. Prav nemilo so nas dirnile besede, katere je izustil kot duhovnik. Da more on priporočati obe društvi, Slovenijo in Danico, nam je nerazumljivo. Saj je Slovenija na zadnjem dijaškem shodu pokazala po svojih članih, kake može da vzgaja. Proč s krščanstvom je njeno pravo geslo. Skoro cela Slovenija je poslala ljubljanskim liberalcem brzojavko zosramujočo može krščanskega — krščanskega pravimo — prepričanja. To so dejstva, kdor jih ne vidi, je slep. Neizkušeni mladeniči se torej takorekoč *ex cathedra* pošiljajo v pogubno brezno nevere. Protestirali moramo tudi proti temu, da bi se označila Danica za društvo, ki skrbi le za versko stran svojih članov, Slovenija pa za društvo, ki goji le narodnost. Nemogoče je, da bi dijaško društvo ne uplivalo na življenje svojih članov. Prijatelji se dobe v društvu in ti prijatelji niso mnogokrat najboljši vodniki. Kdor pravi, da eno društvo skrbi le za narodnost, drugo le za vero, tisti deluje s frazami, ki jih seje blesteči liberalizem v ovčji koži. Marijine kongregacije so družbe, ki imajo nalogo vernike spodbujati k čednostnemu življenju, ki se pa ne brigajo za narodnost. Žalibog, da ni ne enega Slovenijana v dunajski dijaški kongregaciji. Danica nas pa vzgaja v socialna bitja, katerim je sicer Bog prvi, ki pa imajo po božjih zapovedih tudi srce za svojega rodnega brata, za svoje ljudstvo. Toliko v pojasnilo vsem, ki so dobre volje.

B. R.